

KMETOVALEC

GLASILO KMETIJSKE DRUŽBE V LJUBLJANI

registrirana zadruga z omejeno zavezo

Štev. 5 in 6

V Ljubljani, dne 30. junija 1944

Leto 61.

VSEBINA: K obnovi vasi — Kako vzgojimo rane koruzne sorte — Razmnoževanje semenskega krompirja — Deteljna predenica — Sodobno izkoriščanje hlevskega gnoja in gnojnice — Šklup in jabolčnega zavijača zatiramo tudi poleti — Gnojenje vinske trte — Nega in obrezovanje paradižnikov — Več krme — več živine — Kako izražamo hranilno vrednost krmil — Koliko hrane porabi prašič, da pridobi na teži 1 kg — Prehrana in nega svinj, ki doje — Vlažna hlevska vrata — Kako se da povečati donosnost kmetijske kokošereje — Rudninske snovi v jajcu — Kako očistimo perutnino zajedalcev — O drobljenju gozdov — Čistilni nadomestek — Iz našega zemljiškega prava — Misl ob zborniku za sadjarstvo in vrtnarstvo — Naš kmet in kmetijstvo na Kranjskem v dobi po Napoleonovih vojnah (1814—1848)

Oblava

K obnovi vasi

Ing. Ogler

Sedanja vojna je povzročila našemu ljudstvu silno škodo duhovne in gmotne narave. Kakor je za popravilo duhovne škode treba duhovne obnove, o kateri govori lep in globoko zajet članek v zaključni številki šestdesetega letnika »Kmetovalca« z dne 31. decembra 1943, tako je treba za vzpostavitev slovenskih kmetij, uničenih v tej vojni, tvarne obnove. Samo o tej hočem tu razpravljati in opozoriti, da je že danes nad vse pereče vprašanje, sestaviti za njo potreben celoten načrt.

Prvo vprašanje zadeva nabavo potrebnih sredstev za to obnovo, pri čemer je treba vzeti v račun tudi možnost najbolj neugodnega položaja, namreč, da bomo pri tej nabavi navezani samo na lastne moči in sile.

Pri preskrbi teh sredstev bi bilo treba ubrati pot, katere bi se razlikovala od poti, ki so bile pri nas običajne doslej v podobnih primerih. Kritje stroškov za nabavo teh sredstev se iz razlogov davčno tehnične komodnosti ne bi smelo prenesti po kakšnih bolj ali manj pavšalnih ključih običajne davčne sposobnosti na skupnost, temveč bi bilo edino pravično, pritegniti v to svrhu predvsem neupravičene vojne dobičke. Na ta način bi se dosegla najprimernejša izravnava nenormalnih škod in dobičkov, katere povzročajo v narodnem gospodarstvu izredne vojne razmere. Ni treba niti posebej poudarjati, da bi ta način gmotne izravnave neupravičenih škod in dobičkov hkrati ugodno vplival na duhovno uravnoteženje narodnega občestva, ki je eden glavnih pogojev duhovne obnove.

Za dosego gmotne obnove same pa bo potrebno:

- a) sposobnega vodstva,
- b) zadosti gradbenega materiala,
- c) delovne moči (človeške, živalske in motorne),
- d) denarnih sredstev za potrebe našete od a) do c).

Ze ustanovitev in organizacija vrhovne obnovitvene oblasti, ki naj bi po naprej določenih smernicah vodila tvarno obnovo, ne bo enostavna. Saj bo že za njo samo treba podrobneja načrta o njeni sestavi in njenem poslovanju v obliki cele vrste pra-

vilnikov. Ta obnovitvena oblast bi morala tudi dobiti pravico, izvesti iz razlogov racionalnejšega kmečkega gospodarjenja komasacije manjšega obsega.

Ne bo lahko preprečiti, da vrhovna obnovitvena oblast, ki jo poslej kratko nazivam »Obnova« — ne bi zapadla birokratični otopelosti in okorelosti. Za uspehi obnovitvene delavnosti. Obnove bo zato nujno, da bo imela zmožno vodstvo, ki bo tudi pooblašeno v stvarih obnove samostojno poslovati in dokončno odločati.

Seveda bo treba tudi kmetom čimprej in kar najodločneje dopovedati, da bo pomoči Obnove deležen samo tisti, ki bo svojo domačijo na novo postavil odnosno popravil po navodilih, ki jih bo od nje dobil ter se tako podredil njenemu nadzorstvu in vodstvu.

Glede gradbenega materiala, ki bi ga Obnova potrebovala za Ljubljansko pokrajino, jemljem za podlago nekaj navedb g. Uratnika, kakor jih navaja v svojem članku v Kmetijskih novicah štev. 4 iz t. l., namreč, da bi bilo treba na novo postaviti 4000 hiš in 6000 gospodarskih poslopj, skupaj kakih 10 milijonov m³ zazidanega prostora.

Umevno je, da bo moral biti domač gradbeni material Obnovi na razpolago po zmernih cenah in v zadostnih količinah. Po potrebi bo morala Obnova imeti pravico ta material zaseči ali celo prevzeti njegova ležišča začasno v lastno obratovanje. Resitev vprašanja odškodnine lastniku spada v odločitve vrhovne politične oblasti, kar velja tudi za nadaljne predvidene zasege.

300.000 m³ lomljenega kamna, potrebne za stavbe, bi se po mojem mnenju v glavnem dalo dobiti iz porušenih stavb, tako da bi bilo treba le del to količine preskrbeti iz najbližje okolice. Pri nas kamna le malo kje popolnoma primanjkuje, zato niti njegova pridobitev, niti njegov transport ne moreta delati posebnih težav.

Drugačn je stvar glede cca 1. milijona m³ gramoza, peska in mivke, ki so za izdelavo betona, malte, cementne robe in drugega potrebni ter jih bo treba dobaviti v celoti. Betonski material in dobra mivka večkrat nista na mestu uporabe dosegljiva.

Glede tega materiala nastopa torej tudi še vprašanje prevoznih sredstev. Prav tako bi bilo treba že danes ugotoviti, kje so kakšni drobljivi kamna na razpolago, kje bi jih bilo mogoče vzeti in kje bi se dali najizdatneje zaposliti.

Zivega apna bo menda treba 8000 vagonov. Apno žgejo pri nas v vsaki vasi. Pri takem kmečkem žganju apna porabijo sicer več drv ko sicer, zato pa nastane prihranek na voznini. Kurivo je navadno pri roki in apno po kakovosti prav dobro. Končno pa imamo nekaj velikih apnenic, ki bi po potrebi v režiji Obnove lahko preskrbele polovico omenjene množine same.

Potrebo cementa cenim na 180.000 ton. Pri forsiranem delu bi zmogle to količino Trbovlje v enem letu. Po mojem mnenju bi bila velika škoda, če bi varčevali s cementom; nasprotno, cement naj bi se uporabljal, kjer je le mogoče. Najboljše zidovje za kleti, temelje, ograje itd. je betonsko in se zidovje iz opeke z njim ne more primerjati. S cementom podaljšana apnena malta je neobhodno potrebna pri vezavi kamenitega zidovja. Po domače izdelani votlaki (votla zidna opeka) iz podobnega materiala so prvovrstno gradivo za gospodarska poslopja. Železobetonski stebri za kozolce so večni, tlaki v vežah, kuhinjah in hlevih, kjer so na ležiščih prekriti z lesom, so najbolj pripravi. Tudi po domače izgotovljeni cementni strešniki so prvovrsten krovni material, da pomena drugih cementnih izdelkov za kanalizacijo, gnojne jame itd. sploh ne omenim.

Pri tem je treba upoštevati še dejstvo, da pri nas skoraj ni kmeta, ki bi ne znal za silo betonirati. Zato bi se dal tudi velik del zidne in strešne opeke na ta način na mestu izdelati, s čimer bi se prihranil dokajšen prevoz. Tako bi odpadla »butane« hiše in druge, drage,časne zgradbe.

Od 280 milijonov kosov zidakov in 32 milijonov kosov strešnikov, kolikor jih predvideva g. Uratnik, bi se mogla na ta način vsaj polovica prihraniti. Res je sicer, da bi se s tem povečala poraba prej navedenih množin peska, apna in cementa približno za eno petino, vendar bi bila s tem premagana največja ovira hitre postavitve kmečkih domov in gospodarskih poslopj. Saj bi se tako morali za izdelavo ostalih 100 milijonov zidakov — kakšnih 40 milijonov bi se dobilo iz ruševin — ter 8 do 10 milijonov strešnikov počeštvoriti delovno kapaciteto opekaren naše pokrajine v pri-

meri s predvojno, če bi hoteli imeti v teku enega leta vsa poslopja pod streho. Vendar bi se ta početveritev z energičnim posegom in forsirano izdelavo zlasti najbolj važnih votlakov mogla doseči. Seveda bi morala po potrebi tudi izdelavo žgane opeke in strešnikov prevzeti Obnova v določenih, obstoječih obratih.

Na lesu je naša zemlja bogata in tudi dobrih žag je dovolj. Tako nabava gradbenega lesa — okoli 20.000 vagonov — ne bo delala težko. Po potrebi bi seveda tudi Obnova morala imeti pravico, veliki gozdni posesti zaseči potrebne množine lesa — ne pa mogoče po kakšnem pavšalnem ključu tudi malim posestnikom — ter prevzeti razne žage v lastno obratovanje.

Kar se ostalega gradbenega materiala tiče, bi naj nujno priporočal industrijsko izdelavo normaliziranih oken in vrat za stanovanjska in gospodarska poslopja. Vsakdo z dežele pozna težave, ki so bile že v predvojnih časih zvezane z nabavo teh stvari pri majhnih podeželskih obrtnikih. Te dobave so od nekdanj ovirale zidanje in bi ga tudi zdaj. Zato je treba okna in vrata normalizirati ter izdelovati serijsko v pripravnih tovarniških obratih, katere bi Obnova po potrebi tudi začasno prevzela. Tako bi se izkoristila kapaciteta njihovih strojev za obdelovanje lesa, izdelano blago bi bilo prvovrstno ter ne bi bilo zamud v dobavi in zato tudi ne v zidavi. Tako bi kmet končno dobil poštena okna in vrata, ki bi jih drugače spet ne imel. Odpravljene bi bile s tem razne luknje, ki so doslej služile za okna ne le v hlevih, temveč celo v stanovanjskih prostorih.

Tudi izdelovalnice lončenih peči bi bilo treba organizirati in njihove izdelke tipizirati, kar velja v enaki meri za izdelavo okovja v strojnih ključavničarstvih (in v specialni tovarni v Kamniku).

Kar se tiče delovne moči na licu mesta, bi zahtevalo lomljenje cca 700.000 m³ novega kamnja deloma za zid, deloma za betonski material, približno 800.000 dnin, to je delo 2700 delavcev za dobo enega leta. Od teh delavcev bi morala biti vsaj ena tretjina izurjena.

Da se nakopije 500.000 m³ ostalega gramozja, peska in mivke, ter zdrobi 500.000 m³ prej pridobljenega kamnja za betonski material, bi bilo potreba nadaljnjih 150.000 dnin ali 500 delavcev v enem letu.

Za izdelavo vseh prej opisanih betonskih izdelkov, betona in raznega zidovja novih poslopij z ustreznimi ometi, izgotovljenimi z uporabo modernih pripomočkov — mešalnih strojev za beton in podobno — kratkoma vseh stavbnih del, bi bilo treba cca 1 in 1/2 milijona zidarskih ter 2 milijona težaških dnin. Če računamo stavbno sezono z 9 meseci (nekaj se lahko dela tudi pozimi), tedaj je pri 10-urnem delavniku potrebnih 5500 zidarjev, 7300 pomagačev, poleg tega pa še kakih 200 dobrih polirjev in 400 zidarskih predelavcev.

Delovno armado, neposredno zaposleno na terenu, bi zaključilo kakih 3000 tesarjev, 2000 pomagačev in 1500 obrtniških delavcev.

Premik gradbenih gmot cenim na 60 milijonov ton/km, kolikor bo zadeval tovarne avtomobile in vprežno živino. Približno 400 tovornih avtomobilov in 2000 parov konj bi s potrebnimi šoferji in vozniki komaj zmagalo to delo. Železniškega prevoza ne upoštevam.

Delavstva, zaposlenega pri Obnovi v lesni stroki in v industrijskih obratih, predvidevam pri smotni uporabi največ 4000 duš, kar bi dalo s približno 26.000 zaposlenci na terenu skupno število 30.000 oseb, zaposlenih z obnovo. Od teh bi bilo 2/3 ne kvalificiranih.

Razen zidarjev, ki bi jih pritegnili s Primorskega, ne bi primanjkovalo drugih kvalificiranih delavcev. Kolikor bi primanjkovalo ne kvalificiranih moči, bi morala priskočiti na pomoč obvezna delovna služba.

Kar se tiče potrebnih denarnih sredstev, navajam le tista, ki so potrebna za angažirane delovne sile ter za material, potreben za njihovo takojšnjo zaposlitev, ker bo treba ta sredstva imeti brez odloga na razpolago. Ta so v ostalem glavna, medtem ko sredstva za ostale potrebe dopuščajo tudi večletnega odloga.

Če hočemo ta glavna sredstva ugotoviti v kolikor mogoče nespremenljivi veljavi, je najpreprosteje, če vzamemo kot merilo vrednosti delo samo.

Če seštejemo predvidene storitve, vidimo, da bodo znašale cca 3 milijone dnevnic kvalificiranih in 6 milijonov dnevnic ne kvalificiranih delavcev. Za splošno režijo, nabavo strojev in orodja, odškodnine in nepričakovane takojšnje izdatke, pristoje tem vsotam 50% povešek. Potem dobimo 4 in 1/2 milijona kvalificiranih in 9 milijonov ne kvalificiranih, težaških dnevnic celotnega investicijskega kapitala.

Če računamo za lažje razumevanje:

1 kvalificirano dnevno na 3 denarne enote in

1 težaško dnevno na 1.80 denarne enote (na pr. švicarskega franka), pridemo na 30.000.000 denarnih enot. Pred sedanjo vojno je zaslužil kvalificiran delavec poprečno 45 Din, težak 25 Din dnevno. V predvojnih dinarjih bi potem ta vsota znašala 427.500.000 Din. Nabava te vsote je naloga državne finančne politike, ki naj bi se držala uvodoma naznačenih smernic.

Očrtano obsežno obnovitveno delo, izvršeno v glavnem v teku enega leta, bi sprožilo seveda vrsto novih zahtev in problemov, od katerih bi terjali nekateri že pred pričetkom obnove pozornost in rešitev.

Tako na primer bi bilo treba ustaviti izdajo gradbenih dovoljenj za vse novogradnje, razen za tiste, ki jih Obnova predvideva, vse dotlej, dokler ne bodo te predvidene gradnje v glavnem končane. Ta ukrep bi omogočil prvič osredotočenje vseh razpoložljivih sil pri Obnovi sami, drugič bi

pa olajšal prehod iz maksimalne zaposlenosti gradbenikov v normalno mirovno stanje. Rezerviral bi namreč gradbenikom nadaljno zaposlitev, četudi ne več v obsegu prvega povojnega leta. Tudi uredba prehrane bi spadala med te probleme, pri čemer bi bilo treba ohraniti oblastveno dirigirani in regulirani način njene razdelitve ter obveznosti oddaje kmečkih in živinorejskih pridelkov. Vsi ti pridelki bi se morali v določenem obsegu z vso strogostjo odtegniti zasebni speculaciji proizvajalcev ter odstopiti v korist splošnosti.

Obnovitveno gradbeno delo naj bi torej v prvi vrsti stremelo za tem, da se postavi domovi čimprej in kolikor mogoče le v izboljšani, prvotni obliki, tako da bi se lahko uporabili glavni zidovi, ki so največkrat itak še ohranjeni, nadalje obstoječi temelji, kleti itd. Skrb pa naj velja pri tem praktični notranji razdelitvi, izoliranju proti zemeljski vlagi, zadostnemu dostopu zraka in sonca, spodobni krajevni kanalizaciji in dovoljnim dvorišnim prostorom, če treba tudi s pomočjo izravnave s sosedi (delna komasacija). Posebno pozornost bi bilo treba posvetiti gnojnim jamam in strniščem, kajti po njih sklepa razgledan človek v nemajhni meri na civilizacijsko ravnen podeželskega ljudstva.

Opomba uredništva:

Z lanskoletno poslednjo številko je »Kmetovalec« pobudil med svojimi čitatelji zanimanje za številna važna vprašanja, ki se tičejo obnove kmetijstva sploh, zlasti pa porušenih domov in celotnih naselij. Uredništvo je prejelo toliko prispevkov, da jih vsled skrčenega in časovno omejenega izhajanja lista ni utegnilo pravočasno priobčiti.

Iz omenjenega razloga v pričujočem članku niso vzete v obzir mere in ukrepi, ki so jih oblasti podvzele v času od pisanja do obelodanjenja članka kot n. pr. ustanovitve Urada za delovno službo in obnovo, osnove Pokrajinskega obnovitvenega sveta i. dr. Vendar je uredništvo priobčilo članek v prvotni obliki, ker vsebuje dragocene podatke in strokovne predloge.

Poljedelstvo

Kako vzgojimo rane koruzne sorte

Ing. Mikuz Franc

Okrog 12.000 ha se vsako leto poseje v Ljubljanski pokrajini s koruzo. Pridelek je razmeroma zanesljiv, toda nizek, saj pridelamo po statističnih podatkih komaj 14 q koruze na ha. Vzrokov majhnega pridelka je več, med drugimi tudi navada, da se začnejo v začetku avgusta preveč na veliko trgati listi s koruznih stebel. Da bi se pospešilo dozorevanje, se dostikrat obtrgajo vsi listi od vrha pa tik do storža. Razumljivo je, da obtrgana rastlina ne more usvajati (asimilirati) ogljikove hrane iz zraka ter je pretvarjati v snovi svojega telesa. V prehrani obtrganih rastlin nastanejo motnje, ker izostajajo v veliki meri proizvodi usvajanja (sladkor, škrob, toščje, itd.). vsled česar se rastline ne morejo normalno razvijati in dajati zadovoljivih pridelkov. Če se to temeljito odстранjavanje listov ponavlja leto za leto, je povsem prirodno, da mora opesati najbolj odporna sorta. Zato rastlinski organizem ne smemo nikdar onemogočiti niti listne, niti koreninske prehrane, če hočemo, da bodo rastline sploh rastle, uspevale in rodile dober sad.

Koruze ne obtrgujemo niti, takrat, ko nam primanjkuje krmne. Priporočljivejšje je v tem primeru zasejati eden ali dva kraja na gosto s koruzo, ki nam bo služila kot zelena kрма, večji del njive pa pustiti izključno za pridelovanje koruznega zrnja.

Z obtrgavanjem listov ne pridemo nikdar do zgodnejših sort, temveč iz leta v leto do slabših pridelkov. Iz povedanega je razvidno, da sredstev za zgodnejše dozorevanje ne smemo iskati v nasilnem posegu v naravni razvoj rastlin. Nasprotno, naravni razvoj rastline moramo usmeriti tako, da si bo rastlina sama pridobila one notranje (genetične) sposobnosti, ki ustvarjajo ranjšo zrelost sort, in katere se podedujejo s staršev na potomstvo.

Kako naj bi se izvajala ta usmeritev? Odgovor ni težak: s pravilno in dosledno odbiro odgovarjajočih rastlin (semenic) na njivah, ki že po zunanjih znakih kažejo, da bodo zgodaj dozorevale. Seveda morajo biti ti znaki zanesljivi, utemeljeni in v praksi preizkušeni. Če n. pr. pregledujemo koruzna polja za časa

rasti, vidimo zlasti pri naši domači koruzi, da poedine rastline niso enake, temveč se med seboj razlikujejo v vseh mogočih lastnostih. Ene rastline hitreje, druge pozneje ozelenijo; ene so hitreje, druge počasneje rasti; ene odženejo poprej, druge pozneje metlice (moške cvete); ene nastavljajo storže nižje, druge zopet višje na steblo; ene odganjajo dosti stranskih poganjkov, druge zopet ne; pri enih se nahajajo storži na kratkih, pri drugih na dolgih štrcljih; ene so odporne, druge zopet manj odporne proti boleznim itd., skratka, v koruznem nasadu najdemo med posameznimi rastlinami vse polno razlik. Po teh razlikah, oziroma po naštetih lastnostih, lahko podelimo nasad na več skupin. **Da vzgojimo zgodnjo sorto**, kar smo si dali za nalogo, je potrebno, da **odbere**mo iz teh skupin le take rastline za semenice, ki prve dajo metlice, in imajo v splošnem nizko nasajene storže na kratkih štrcljih.

Seznamimo se s to odbiro koruznih rastlin in storžev v praksi. Delimo jo lahko v štiri postopke in sicer:

- 1) Opazovanje, odbiranje in zaznamovanje odgovarjajočih rastlin na njivi za časa rasti.
- 2) Trganje metlic z rastlin, ki ne odgovarjajo zgodnjemu tipu in drugim zahtevam dobrega pridelka.
- 3) Odbiranje koruznih storžev pri trganju kوزه.
- 4) Ocenjevanje izbranih storžev in ponovno njihovo odbiranje in pripoznavanje za seme.

Ko koruzne rastline do dobrega dorastejo in začnejo odganjati metlice, zaznamujemo na njivi z apnenim beležem vse one rastline, ki imajo srednje visoko, krepko rast, nizko nasajene storže in ne odganjajo stranskih poganjkov ter spadajo po sodbi svojih zunanjih lastnosti v eno in isto vrsto. Predvsem je potrebno paziti, da zaznamujemo **zdrave in po svojih lastnostih izenačene rastline, katere začnejo prve razvijati metlice**. Zaznamovanje rastlin v to svrhu traja okoli 7 do 10 dni od dneva, ko je bila zapazena prva metlica. Veliko semensko vrednost imajo zlasti tiste rastline, ki v tem razdobju na isti dan odženejo metlice. Te rastline, združene v ožjo skupino, bi dajale potomstvo z enakomerno bujno rastjo in z ranim dozorevanjem. Z zaznamovanjem ločimo rastline na njivi v dve skupini. Zaznamovane spadajo k rano zreli, nezaznamovane k pozno zreli skupini. Če ni nasad preveč pisana mešanica raznih tipov in zvrst, tedaj je pričakovati, da bo v prvem tednu najmanj polovica rastlin odgnalo metlice ob kolikor toliko ugodnem vremenu.

Ker spada koroza med tuje oplojevalce, moramo gledati, da se zaznamovane rastline ne opraše s prahom pozno zrelih in manjvrednih rastlin. Kako to preprečimo? Razmeroma še dosti enostavno. **Metlice z nezaznamovanih rastlin potremo (izrujemo), predno začnejo cveteti**. Prah (pelod) zgodnje zrelih, zdravih in krepkih rastlin bo tako oplojeval rastline obeh skupin. Prah pozno zrelih, slabotnih in morebiti tudi bolnih rastlin pa je s tem postopkom popolnoma izločen od opraševanja. Seveda morajo biti s teh rastlin pravočasno potrgane metlice, da veter ne more raznašati peloda.

Na ta način pripravljeni in oskrbovani nasad pa je izpostavljen v pogledu oprašitve s tujim prahom še eni nevarnosti. Ta nevarnost je, da veter prinese prah s koruznih polj, ki se nahajajo v njegovi

bližini. Temu se izognemo, če sadimo korozi, ki jo hočemo z odbiranjem zboljšati, v čim večji razdalji od sosednih koruznih njiv. Te razdalje naj znašajo čez 500 do 1000 m, ker je ugotovljeno, da na take razdalje raznaša veter cvetni prah ob močnih zračnih tokovih.

Z zaznamovanjem rastlin in s trganjem metlic sta končana prva dva postopka te odbire.

Z odbiro nadaljujemo jeseni, ko koroza dozori. **Na zaznamovanih rastlinah potremo storže in vzamemo za seme le tiste, ki so poševno nagnjeni proti steblo in nasajeni na kratkih štrcljih**. Te storže obesimo v podstrešja ali pod široke napušče poslopij, da se še pred hudim mrazom dobro posušijo. Paziti pa je, da jih med sušenjem ne poškodujejo ptice in miši.

Ko so ti izbrani storži zadosti suhi, jih podvržemo ponovnemu pregledu pozimi, ko je največ časa za to. Pri tem pregledu, oziroma pri tej ožji odbiri pripoznamo kot semenske samo tiste storže, pri katerih se ugotovi, da imajo naslednje lastnosti in sicer:

- 1) storže, ki se čim bolj približujejo obliki valja, in so popolnoma pokriti z zrnjem. Spodnji kakor tudi gornji del storža naj bosta lepo zaokrožena;
- 2) storže, ki imajo 12—14 vzporednih vrst. Storži s spiralnimi vrstami ali z razmetanim zrnjem niso nikdar zaželeni, ker ne dajejo po obliki in teži izenačenega zrnja;
- 3) storže, ki imajo gosto nabita in čim daljša zrna enakih in dobro razvitih oblik;
- 4) storže, ki so popolnoma zdravi in nimajo nobenih poškodb po boleznih in škodljivcih. Zavreči je treba predvsem storže z razpokanim zrnjem;
- 5) zrnje na storžu mora kazati tipične lastnosti in pravo barvo naše domače koroze. Barva vseh zrn na storžu naj bo enaka;
- 6) obseg storža naj meri vsaj $\frac{1}{2}$ do $\frac{3}{4}$ njegove dolžine.

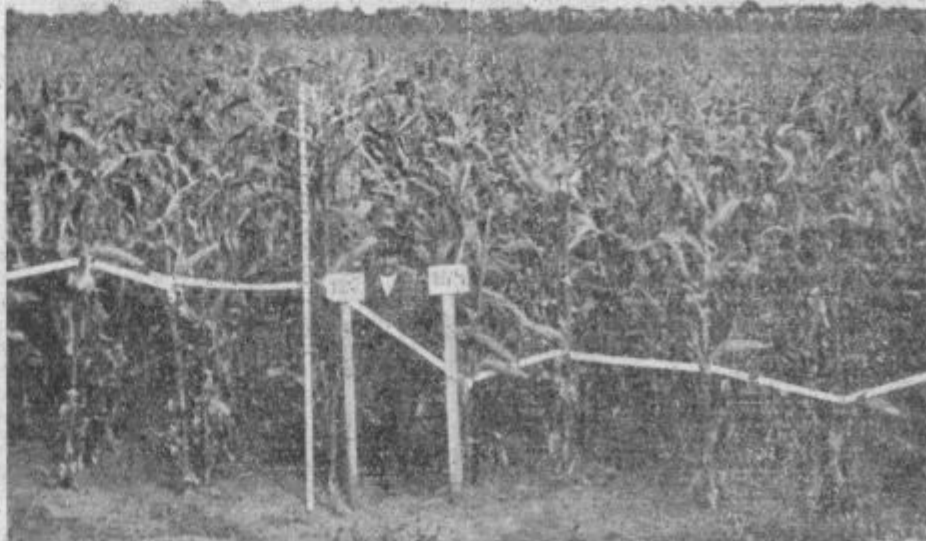
V tem smislu odbrane storže oluščimo vsakega posebej. Da izenačimo energijo kaljivosti, oluščimo na storžu najprej zrnje za dva prsta od zgoraj in za dva prsta od spodaj, ter ga izločimo. Sele zrnje na sredini storža uporabimo za seme. Zrnje z gornjega in spodnjega dela

pokrmimo. Zrnje iz sredine poedinih storžev spravimo v zavojčke, in sicer ločeno z vsakega storža za sebe. To radi tega, da imamo možnost primerjave in točne ugotovitve, v koliko in s katerih storžev si je zrnje med seboj najbolj podobno.

Vzlic skrbni odbiri rastlin in storžev je le verjetno, da bo zrnje raznih storžev različnih oblik, velikosti in odtenkov rumenkaste barve. **Da dobimo čim bolj izenačeno seme, združimo po tej vestni primerjavi le zrnje z onih storžev, ki si je po barvi, obliki, velikosti in teži zrn kakor tudi po obliki in velikosti kalčka čim bolj enako**. Po združitvi sličnega semena, dobimo več skupin kot n. pr. skupino s svetlorumenim kratkim zrnjem, s temnorumenim daljšim zrnjem, z ovalnim zrnjem in velikim kalčkom, itd. Skupin bo tem več, čim bolj skrižana je bila posejana sorta in čim površneje smo odbirali storže. **Za setev vzamemo zrnje one skupine, ki je bolj živorumenkaste barve z daljšim zrnjem in z razmeroma majhnim kalčkom**. Zrnje z velikimi kalčki vsebuje namreč veliko odstotkov olja. Moka iz takega zrnja se rada kvari in radi tega ni v gospodinjstvu zaželjena.

Pri naših maloposestniških razmerah je posejati samo zrnje ene najbolj odgovarjajoče skupine, ker moramo kolikor toliko obvarovati nasad pred tujo oplodnjo. To dosežemo na ta način, da damo posevku po možnosti obliko kvadrata; pri setvi $\frac{1}{4}$ ha koroze odmerimo n. pr. 50 m dolgo in 50 m široko parcelo. Korozi sadimo z roko v 5 cm globoke jamice, katere so vzdolž 60 cm, počez pa 40 cm druga od druge oddaljene. V vsako jamico damo po 2 zrna. Ob prvem okopavanju izrujemo slabejšo rastlino, močnejšo pa pustimo. **Pri taki obliki nasada je velika verjetnost, da bodo rastline vsaj v notranjosti kvadrata oprašene s prahom rastlin lastnega posevka**. Iz tega razloga odbirajmo za seme samo odgovarjajoče storže z rastlin, ki rastejo v sredini posevka, dočim se storži z rastlin, ki se nahajajo na robu ali pa se približujejo robu nasada, ne jemljejo več za seme. Kolikšnega števila krajnih vrst ni upoštevati za proizvodnjo semena, je v splošnem odvisno od tega, v kakšni razdalji raste na sosednih njivah koroza.

Ni pa dovolj, da odbiramo korozi samo

Bel trak označuje rastline z visoko in nizko nasajenimi storži

eno leto. Odbiranje je treba ponavljati leto za letom. Veliko uspeha lahko dosežemo, če tudi iz zboljšanih nasadov ponovno odbiramo storže z rastlin, ki rano dozorevajo. Z vsakoletno ponovno odbiro zgodnjih in rodovitnih rastlin bomo tudi pri nas prišli do prvovrstnega semena, ki bo dvignilo pridelke za 20 do 30%. V interesu večje proizvodnje bi bilo, da bi začele v poedinah okoliših vsaj nekaj posestnikov pridelovati zboljšano koruzno seme. Za to so predvsem poklicani večji kmetovalci z zaokroženimi posestvi. Ti namreč lažje razporedijo koruzne njive v posevnem načrtu na taka mesta, da so

rastline zavarovane pred tujo oplodnjo.

Marsikdo bo zmajal z glavo, češ da je odbiranje koruze na kmečkih posestvih neizvedljivo. Slično se je poprej trdilo tudi pri prvih pripravah za selekcijo goveje živine. To selekcijsko delo je do vojne dobro napredovalo, dasi je bilo treba vsako odbrano žival oceniti na mnogo točk kakor na hrbtno črto, prsno širino in globino, na dolžino trupa, na celotni vtis, itd. Z vsemi temi ugotovitvami se je kmet kmalu seznanil; zato mu ne bo težko ob dobri volji in ob nasvetih strokovnjakov, izvajati tudi odbire koruze za seme po danih navodilih.

Razmnoževanje semenskega krompirja

Često se zgodi, da ne moremo nabaviti vse potrebne količine semenskega krompirja kakšne priznane nove sorte, ki jo želimo doma pridelovati. V tem slučaju pač posadimo ves krompir, od katerega smo prišli, na odgovarjajočo parcelo z namenom, da si za prihodnje leto sami razmnožimo novo sorto. Ta postopek ima tudi svojo dobro stran.

Med letom lahko zasledujemo razvoj nove sorte na manjši parceli z večjo natančnostjo. Čim opazimo od breskvine mušice napadane grmušlje, jih izločimo, da se ne bi razširile bolezn, ki jih prenaša breskvina mušica, na okolne zdrave rastline. Radi večje varnosti pred okužbo izberemo parcelo za semenski krompir čim dalje od ostalih krompirjevih njiv.

Napadene grmušlje spoznamo po zapog-njenih in nagrbnjenih listih, ki so čisto rumeno pegasti.

Vse napadane grmušlje odstranimo takoj, ko opazimo na njih bolezenske znake. Čim pozneje bomo parcelo pretrebili, tem manj bo pridelka. Pri prebiranju se držimo pravila, da iztrebimo raje dve rastlini več kot eno premalo.

Semenski krompir, ki ga bomo na ta način pridelali, bo dal sicer malo manjši a zato zdrav pridelek. Ta nam bo prihodnje leto zadostoval za posaditev približno 10-krat večje površine. V kolikor pa s pridelkom nove sorte ne bi bili zadovoljni, bi si za prihodnje leto preskrbeli boljši semenski krompir drugod.

Detelja predenica

Predenica (*cuscuta*) je zelo nadležen plevel, ki ga je težko zatreti. Napada vse vrste detelj, lan, konopljo, nekatere trave in plevel.

Iz predeničnega semena se razvije ob primerni vlagi in toploti v par dneh koreninica, ki preskrbi klici za rast potrebno vodo. Čim klica prodre iz semena, se vsa hrana, ki je v semenu nakopičena, porabi le za njeno rast, tako, da koreninica kmalu zamre. Pri poganjanju iz semena klica ne raste navpično, temveč opisuje kroge, da na ta način čimprej doseže kakšno tujo rastlino. Ko se ji to posreči, se učvrsti s podgobju sličnimi poganjki v njenem telesu. Ves njen del, ki leži nižje od oprijetega mesta, zamre. Ker se predenica navadno v gosti detelji opri-me svojega gostitelja že nizko pri tleh, izgleda, kot da bi rastle iz zemlje. Ravno ta njena lastnost, da črpa vso hrano iz telesa tuje rastline, jo postavlja v škodljivosti daleč pred ostali plevel. Plevel namreč jemlje s svojim nadzemnim delom prostor koristnim rastlinam, hrano pa si preskrbuje iz zemlje in zraka sam. S tem sicer plevel zmanjšuje količino pridelka, dočim predenica na mestih, kjer se je razpasla, pridelek popolnoma uniči.

Predenico loči od ostalega plevela še ena posebnost, ki nam jo že njeno ime pojasnjuje. Čim se predenica opri-me tuje rastline na enem mestu, se potem vzpenja v zavojih okoli nje in poganja številna stranska stebela na vse kraje, tako da preprede iz okuženega mesta v kratkem vso okolico. Vsako, tudi postransko stebelce je pravzaprav samostojna rastlina. Vsega se v svojega gostitelja in čisto tudi v starejše materino stebelce, ter živi in se razrašča dalje na račun gostitelja. Podpore ne potrebuje, ker si s podgobjem, ki

ga razpreda na številnih mestih v svojega gostitelja, preskrbi vso potrebno hrano. Ravno ta lastnost predenice nam dela največ težkoč pri njenem pokončevanju. Ako se poedine rastline s hitrejšim rastom ubranijo predenice s tem, da' otdirijo (olesenijo) v spodnjih delih, ko nežnejši deli, listi in stranska stebelca, izpostavljeni napadom s sosednjih rastlin. S košnjo predenici ne pridemo do živga, ker ostane na strnišču še vedno dovolj delcev predeničnih stebel, ki so sposobni samostojne rasti in razpredanja.

Kadar predenica ne najde pravega gostitelja (omenili smo, da se zadovolji tudi z nekaterimi travami in plevelom) in pa takrat, ko ji prvotno ustrezajoči gostitelj začne z dozorevanjem nuditi vedno manj sočne hrane, razvije cvetove, ki dozore po

2 tednih v drobno seme. Kaljivost semena se v nezmanjšani meri ohrani po 2 do 3 letnem počitku in še čez.

Predenico je lažje preprečiti kot zatirati. Zato tudi polagamo največjo važnost na čistoto detelnega semena. V trgovini s semeni se zahteva, da mora biti deteljno seme brez predenične primesi. Zlasti je treba biti previden pri naročanju semena tujega porekla. Presejevanje detelnega semena skozi sito je nezanesljivo pri beli in švedski detelji, ki imata seme skoro enake velikosti kot predenica; pa tudi pri lucerni, črni detelji in inkarnatki, ki imajo debelejša seme, nismo sigurni, če ni pri presejevanju ostalo kakšno predenično seme med detelnim. Tudi z vejalniki ni mogoče oddeliti predeničnega semena od detelnega, ker je specifična in absolutna teža obeh preveč slična.

Predenično seme pa ne prispe na njivo samo s setvijo nečistega semena, temveč tudi z gnojem. V prebavilih se namreč njegova kaljivost ne uniči. Zato ne smemo pokrmiti kraj tja v en dan okužene detelje, ki vsebuje v seme dozorelo predenico. Iz istega razloga ne smemo dati živini brez prekuhanja odpadkov, ki jih dobimo pri čiščenju (presejevanju) detelnega semena in oljnih tropin (pogač) okuženega lanu in repice.

Na deteljišču, kjer se je predenica pojavila, je zatiranje zelo težavno. Predvsem moramo paziti, da ugotovimo njeno pojavo takoj v začetku. Okužena mesta pokosimo in pri tem raje še kak meter okoli njih več. Krmo zbašemo v vreče ali plahte in pazimo, da nam pri prenosu ne pade kakšen kos predenične stebeljke na zdravo polje. Predenico, ki je ostala na pokosenih mestih, uničimo nato na več načinov.

Najzanesljivejša je, da strnišče pokrijemo z 20—30 cm visoko plastjo slame, ki jo zažgemo.

Manj sigurno je, prekopati z lopato okuženo strnišče in odstraniti gornjo plast strnišča z zemljo vred, da se ne uničijo globlje deteljne korenine, ki naj po prvem dežju zopet poženo stebela.

Zadovoljiv rezultat daje tudi škropiljenje strnišča z jedkimi sredstvi. V poštev prihajajo 15% železna galka (vitriol), drevesni karbolineji (5—10%) in 6% kloridi, ki so tem bolj učinkoviti, čim več klora vsebujejo (na 1 l vode damo 60 do 70 gr mešanice kuhinjske soli, amonijum klorida, magnezijum klorida, aluminijum klorida, ali pa samo enega od naštetih kloridov). Klorno apno in kalcit ne pokončata predenice tudi v močnejših koncentracijah, ker vsebujeta premalo klora. Kloridi pokončajo nadzemne dele predenice in detelje, dočim detelnim koreninam ne škodijo.

Pokošene zelene krme, ki je obrastle s semensko predenico, ne krmimo, kadar gre za manjše količine, temveč jo zakopljemo. Da pa ne bi trpeli s tem še več škode ob jačjem napadu parazita, se zadovoljimo s tem, da odlagamo gnoj, ki ga daje živina ob krmljenju z okuženo deteljo, na poseben kup; še bolje je, če gnoj kompostiramo z dodatkom žganega apna ali jedkega apnenega dušika. Takšen gnoj oziroma kompost porabimo za gnojenje okopavin.

Ker zadrži predenično seme kaljivost tri leta, zato detelje, ki jo je uničila predenica, ne gojimo več na istem mestu najmanj toliko časa ali še več. Po možnosti gojimo mesto nje na okuženi njivi po tej dobi esparzeto, ki je od vseh detelj in lucern najbolj odporna proti predenici.

Sodobno izkoriščanje hlevskega gnoja in gnojnice

Strokovne knjige in časopisi so polni nasvetov in navodil, ki poučujejo gospodarje, kako naj ravna s hlevskim gnojem in gnojnicami. Bodo v čem večji meri izkoristili njune hranilne snovi — dušik, kalij in fosfor. Vse te nauke lahko zvrstimo v dve skupini: na one, ki se nanašajo na ravnanje s hlevskim gnojem in gnojnicami na gnojišču in v gnojni jami, ter na takšne, ki se tičejo razvažanja in spravljavanja (zaoravanja) gnoja in gnojnice v zemljo. Vsem je skupen cilj: omejiti izhlapevanje dušika in izpiranje hranljivih snovi.

Ravnanje s hlevskim gnojem na gnojišču bodi le mimogrede omenjeno. Na gnojišču, ki mora biti vsaj tako veliko, da sprejme polletno množino gnoja, odlagamo gnoj dan za dnem po plasteh, ki jih enakomerno raztrosimo po celi površini in zgazimo. Gnoj zalivamo s gnojnico, da je dovolj vlažen in da se hitreje razkroji. Ko smo naložili plasti 1½—2 m visoko, začnemo polniti z gnojem drugi del gnojišča, gomilo gnoja pa pustimo, da zori in jo le redno zalivamo. V približno pol leta gnoj navadno dozori. Če nam primanjkuje prostora, zvozimo zrel gnoj na rob polja, ki ga jeseni ali pomladi nameravamo gnojiti in ga zložimo na tri metre široke in visoke kupe, stlačimo in obložimo s prstjo. (Glej navodila za konzerviranje hlevskega gnoja na njivi v št. 1 lanskega Kmetovalca.)

Premeščanje gnoja iz gnojišča na »skladišče« ob njivi pa ne zmanjša samo velikosti gnojišča ob priliki graditve in napravi prostora novemu gnoju, temveč ima še dve prednosti. Prva bi bila izkoriščanje delovne živine za prevoz v času, ko ni zaposlena, t. j. proti koncu zime in pred žetvijo žita. Druga prednost pa obstoja v tem, da se gnoj pri premeščanju prezrači, vsled česar se poživijo preobrazba dušika v nehlapljivo nitrarno obliko. Izgube na dušiku bodo zato pri trošenju takšnega gnoja znatno manjše.

Gnojnico izpeljemo v betonirano jamo, kjer s kemijskimi sredstvi preprečimo izhlapevanje dušika.

Z omenjenim konzerviranjem hlevskega gnoja na gnojišču, oziroma na njivi in gnojnice v jami smo izpolnili samo del pogojev, ki jih narekuje sodobno izkoriščanje. Poglejmo si še ostale pogoje, ki se nanašajo na spravljavanje gnoja in gnojnice v zemljo.

Kadar gnoj trosimo na njivah, izpostavljamo izparevanju zelo veliko njegovo površino. Da bi ugotovili, koliko zgubi hlevski gnoj ob tej priliki na učinku, so na Danskem napravili več poizkusov.

Enake količine gnoja so raztrosili na 4 parcele. Na parceli št. 1 so raztrosili gnoj takoj (tekmo 20 minut) zaorali, na parceli št. 2 so ga zaorali v 6-ih urah, na parceli št. 3 po 24 urah, na parceli št. 4 po štiri dneh, na parceli št. 5 so raztrosili le ½ količine gnoja, pač pa so ta gnoj enako kot na parceli št. 1 takoj zaorali. Parcele št. 6 sploh niso gnojili. Kot vidimo iz tabele, kažejo poizkusi pri vseh teh kulturah isto sliko: največji pridelek, izražen s 100% je dala parcela št. 1, kjer je bil gnoj takoj zaoran. Na vseh sledečih parcelah je bil pridelek tem manjši, čim dalje časa je ležal raztrošen gnoj nezoračen. Najbolj prepričevalna je primerjava med 4. in 5. parcelo: polovična količina gnoja je imela večji učinek kot celotna

količina gnoja samo zato, ker je bila takoj zaorana.

Parcele	ječmen	oves	pesa
Št. 1	100	100	100
„ 2	97	97	97
„ 3	96	94	94
„ 4	88	86	86
„ 5	89	88	88
„ 6	65	78	76

V praksi obstojajo težave pri trošenju in neposrednem zaoravanju gnoja, ki se jim pa s smotno razporeditvijo dela lahko ognemo. Njive (ogoni) pravokotne oblike, dolge približno 80—100 m so najpriladnejše za zaoravanje hlevskega gnoja. Z gnojišča ali gnojnega kupa ob njivi zvozimo in raztrosimo gnoj le na tako majhni površini, ki smo jo v stanju čim prej porati. Šele potem preidemo na gnojenje sosedne njive.

Napačno je tudi, če razvozimo gnoj po kopicah na polje in ga pustimo dalj časa ležati. S tem izpostavljamo sončnim žarkom, vetrovom in dežju znatno večjo površino gnoja, kot pa jo je ta zavzemal na gnojišču ali »skladišču« ob njivi. Mnogo dragocenega dušika nam ob takšnem ravnanju izhlapi iz gnoja, nešteto koristnih bakterij zamore sončni žarki, dež pa izpere hranilne snovi iz številnih kupčkov gnoja in z njimi prepoji le pod njimi ležečo zemljo; med kupi ležeča zemlja pa dobi pozneje le manj vreden, izpran gnoj. Neenakomerna razdelitev hranilnih snovi po polju povzroča neenotno rast posevka, ki se na mestih, kjer so stali kupčki gnoja, duši v izobilju, na ostali površini pa trpi pomanjkanje. Iz navedenih razlogov bomo hlevski gnoj razvažali na polje neposredno pred zaoravanjem, pred tem ga bomo pa pustili ležati na pravilno pripravljenih kupih na gnojišču ali ob robih njiv.

Načel glede varčevanja s hranilnimi snovmi se držimo pri gnojnicah enako kot pri hlevskem gnoju. Gnojnica vsebuje skoraj ves dušik v hlapljivi obliki amonijaka in lahko razkrojljivi obliki amonijvega karbonata. Če hočemo preprečiti izhlapevanje dušika, moramo stik gnojnice z zrakom čim bolj omejiti.

Iz hleva in gnojišča speljemo gnojnico v gnojnično jamo. S plastjo kakršnega

količ olja ali z lesenim pokrovom (ki plava, opremljen s plutovino, na gnojnici), izoliramo v jami gnojnico od zraka. Lahko pa zadržimo dragoceni dušik v njej z dodatkom žveplene kisline (1 kg kisline na 70 l gnojnice), ki veže amonijak nase v obliki amonijvega sulfata, ki ne hlapi.

Kako pa ravnamo z gnojnicami ob priliki razvažanja na polje?

Na Danskem so s poizkusi ugotovili, kakšen učinek ima gnojnica ob različnem spravljavanju v zemljo. Ako njive, ki smo jih zalili z gnojnicami, pobranamo, prištedimo precej dušika. Omenjeni poizkusi pa so pokazali, da tudi ob tem postopku izhlapi 25—30% dušika. Mnogo manjše so izgube na njivi, ki jo plitko porrijemo potem, ko smo jo prešli z gnojničnim vozom. Kadar pa hočemo z gnojnico gnojiti že obdelane njive, je ta postopek navadno neizvedljiv. Da bi se izognili oranju, so zato napredni Danci izdelali poseben kultivator, ki ga kaže slika. Po našem bi mu lahko rekli gnojnični grobač.

Kot je iz slike razvidno, lahko z ročico reguliramo globino grobačevega ritja. Z vijaki na posameznih ceveh izenačimo odtok gnojnice, ki bi bil brez njih najmočnejši v srednjih ceveh v bližini glavne dovodne cevi. Grobač se s preprostim ogrođjem lahko pritrdi na vsak gnojnični voz, oziroma sod. Edina slaba stran grobača je, da ga ne moremo uporabiti na travnikih. Na teh se bomo posluževali navadnega razpršilca in brane. Sicer pa gošta travniška ruša preprečuje zagrevanje in s tem večje izparevanje dušika iz gnojnice.

Gnojnični grobač dovaja gnojnico v zemljo, ne da bi jo izpostavljala dotiku z ozračjem; v tem oziru predstavlja najnovejšo tehnično pridobitev.

Sadjarstvo

Škrup in jabolčnega zavijača zatiramo tudi poleti

S spomladanskim škropljenjem smo preprečili, da bi se na mladih listih, poganjkih in plodnih nastavkih razvil najnevarnejši škodljivec iz rodu glivic — škrlup (fusicladium). S tem pa še nismo sadja popolnoma obvarovali pred napadom.

V vlažnem poletju in z bližajočo se jesenjo najde škrlup zopet ugodne pogoje za svoj razvoj: primerno toploto in vlago (v obliki dežnih kapelj, rose in megle). Najbolj so takrat izpostavljeni napadu plovci; ker se ne prestano večajo, so obdani z nežno kožico, ki jo glivica lahko prebavi s svojim podgobjem. Bolj odporni proti škrlupu so poleti že odrasli listi. Zato tudi pri poletnem škropljenju gledamo na to, da z zaščitnim sredstvom obdamo predvsem plodove.

Sadne sorte jabolk in hrušk niso vse enako podvržene škrlupovemu napadu. Vendar je sorta odpornost čisto omejena na gotovo področje, izven katerega znatno oslabi. Kot občutljive sorte jabolk veljajo pri nas: londonski peping, zlata parmena, mošancelj, gdanski robač, boskopski kosmač, bojkovo jabolko, baumanova renetta, grafenštajn i. dr.; od hruške pa so podvržene škrlupu v Ljubljani in okolici, kjer je barjanska megla doma, zg. magdalena, hardijevka, avranška, amanliška, zimska delanka i. dr., od mošnic pa tepka.

Najprikladnejši čas za poletno škropljenje je konec julija ali začetkom avgusta.

Rane vrste jabolk in hrušk škroplimo z 2% žvepleno-apnenno brozgo (glej navodilo v prejšnji številki »Kmetovalca«), ki

jo dež do obiranja spere. Pozne sorte škropimo z bakreno-apneno brozgo jakosti 0,25—0,50%, ki je bolj učinkovita a tudi bolj nevarna prebavilom kot prva.

Kadar traja vlažno vreme dalj časa in nam dež izpere prvo poletno škropivo z drevja, škropimo občutljive vrste proti škrlupu še enkrat koncem avgusta ali začetkom septembra z istimi sredstvi.

V toplim poletju napravi v naših krajih jabolčni zavijač (cydia ali carpocapsa pomonella) še en zarod. Gosenice tega drugega rodu se zavrtajo avgusta meseca v zoreče plodove in napravijo rov (kanal) do jederc, ki jim služijo kot hrana. Mesó, ki ga požro, predno se dokopljejo do jederc, odmečejo kot iztrebek ob izhodu kanala. Često napravijo še postranski kanal, ki ga ne odpro. Napadeni plodovi predčasno dozorejo in odpadejo. Dočim drobne plodove, ki jih je napadel prvi rod jabolčnega zavijača navadno pokrmimo prašičem, lahko, debele plodove, ki so jih napadle gosenice drugega rodu, uporabimo za pripravo sadjevca ali kompota.

Kaj lahko ukrenemo čez poletje proti jabolčnemu zavijaču, ki onesposoblja namizno sadje za prodajo?

Metuljčki prvega rodu so odložili po večini že začetkom junija jajčeca na drobne plodove, listje in vejice. Gosenice, ki so po par dneh zlezle iz jajčec, smo pri pomladanskem škropljenju pokončali z arzenovimi strupi. One, katerim je uspelo, zavrtati se v plodove, skušamo v juliju, ko zapuščajo plodove, zybati v lovilne pasove. Ako smo drevo očistili mahu in lišajev, še bo zateklo mnogo gosenic v nastavljeni past in se v njej zabubilo.

Tudi s stresanjem dreves povzročimo, da napadeni plodovi, ki imajo v sebi gosenice, popadejo z drevesa; s pokrmiljenjem jih ugonobimo.

Kot že omenjeno, se v toplih poletjih pojavi drugi rod jabolčnega zavijača. Ker so takrat plodovi že precej razviti in gredo v slast živini in ljudem, moramo biti z uporabo arzenovih sredstev zelo previdni. Tudi gosenice drugega rodu pokončujemo z otresanjem dreves in zbiranjem napadenih plodov ter z lovilnimi pasovi. Lovilni pas iz valovite lepenke je najprikladnejši. Vendar tudi lovilni pasovi iz slame, lesne volne in papirja, ki jih napravimo sami brez stroškov, ustrezajo svojemu namenu. Ovijemo jih okoli debla in večjih vej.

Napačno bi bilo, sežgati lovilne pasove z vsemi jetniki, ker je med njimi tudi mnogo koristnih. Ostržemo in pokončamo le bube jabolčnega zavijača in drugih metuljev.

Lovilne pasove pregledujemo v juliju in avgustu vsaka 2 tedna enkrat, da tako gotovo preprečimo izleganje metuljev drugega rodu. Ko mine kritična doba, pa lovilne pasove pregledamo le enkrat proti koncu jeseni. Takrat je umestno, da kakšen lovilni pas postavimo v kletko z gosto mrežo. Spomladi bomo lahko ugotovili točno dan, ko se bodo pojavili v kletki prvi metuljčki jabolčnega zavijača in predvzeli vsled tega škropljenje ob najprikladnejšem trenutku.

Ni treba poudarjati, da tudi z jesenskim čiščenjem dreves pokončujemo med staro skorjo in lišaji poskrte bube jabolčnega zavijača.

Fosforna kislina pospešuje zgodnje poganjanje popkov in listov; kot sestavni del najvažnejših beljakovin v spolnih organih — cvetih — igra važno vlogo pri oploditvi cvetov. Njeno delovanje je torej nasprotno dušikovemu: dušik sili neprestano trto k bujni rasti, fosforna kislina pa pospešuje brstenje, cvetenje, nastavek in dozorevanje plodu.

Poleg teh treh hranil moramo trti gnojiti tudi z apnom, da povrnemo zemlji s pridelkom odvzeto količino (apno se nahaja predvsem v lesu in listih) in izboljšamo fizikalna, kemična in biološka svojstva zemlje.

Ako najde trta v zemlji zadostno količino vseh hranil, se razvija skladno. Bujno rast, ki jo povzroča dušik, usmerja in izkorišča kalij s posredovanjem listnega zelenila k tvorbi sladkorja, fosforna kislina pa jo pravočasno zaključuje v vseh fazah — brstenju, cvetenju, oploditvi in dozorevanju.

Večina naših vinogradnikov gnoji trto le s hlevskim gnojem. To ima svoje dobre in slabe strani.

Hlevski gnoj vsebuje hranila v takšni obliki, ki trtnim koreninam ni takoj pristopna. Zato ne moremo primanjkljaja na kakšnem hranilu takoj kriti s hlevskim gnojem. Pretvorba hranil v sprejemljive oblike zahteva določeno dobo. Zaradi tega spravimo hlevski gnoj plitvo v zemljo o pravem času, t. j. jeseni ob jesenski kopli, v zgodnji pomladi pa le takrat, ko nam tega ni bilo mogoče opraviti v jeseni.

Ob pravilnem spravljajanju in čuvanju na gnojšču vsebuje hlevski gnoj posamezna hranila v sledečih odstotkih: dušika 0,5%, kalija 0,6% in fosforne kisline 0,25%. Vso ostalo vsebino tvori organska snov in voda. Teoretično nudimo zemlji z 200 q dobrega gnoja: 100 kg dušika, 120 kg kalija in 50 kg fosforne kisline, kar odgovarja onim količinam hranil, ki jih ob dobri letini trta odvzame zemlji in ki smo jih uvodoma navedli. Poizkusi pa so dokazali, da trta izkoristi (slično kot druge rastline) le del teh hranil, in sicer približno $\frac{1}{3}$ dušika, $\frac{1}{2}$ kalija in $\frac{1}{5}$ fosforne kisline. Za kritje letne potrebe enega hektarja bi bila potrebna torej dvojna, oziroma trojna količina hlevskega gnoja.

Ob izključni uporabi hlevskega gnoja pa dela vinogradnikom preglavice vprašanje, kje dobiti toliko gnoja in kako spraviti ga v zemljo. S tako velikimi količinami razpolaga le malokateri vinogradnik. Kupovanje hlevskega gnoja pa je nevhvaležna zadeva; težaven je prevoz in kakovost kupljenega blaga je le redko neoporečna. Tudi trošenje in vkopavanje tako velikih količin je v hribovitem vinogradniškem svetu zelo mukepolno delo.

Iz opisanih razlogov bomo del hlevskega gnoja nadomestili z umetnimi gnojili. Priporočljiv bi bil sledeči odnos:

1. Vsako leto gnojimo tretjino vinograda, ako pa je zemlja zelo izčrpana, potem polovico vinograda s hlevskim gnojem, računajoč 100—200 q na 1 ha. Z njim obogatimo zemljo z bakterijami in organsko snovjo, ki je odlična hrana za bakterije in vir humusa. Trta, kot trajna rastlina ne pušča v zemlji vsako leto koreninskih odpadkov kot njivske kulture, ampak prepušča zemlji le listje; zato je organska snov, ki jo prinaša zemlji vsako leto hlevski gnoj, za trto zelo koristna in nenadomestljiva. Humus, ki ga bakterije tvorijo iz te snovi, poboljšuje tako fizikalne lastnosti peščenih, kakor tudi težkih tal.

Hlevski gnoj lahko nadomestimo edino z dobrim kompostom, ki ga trosimo $\frac{1}{4}$ —

Vinogradništvo

Gnojenje vinske trte

Ing. T. M.

Naše vinogradništvo je bilo že več let pred sedanjó vojno v slabem položaju. Krivi so bili na eni strani splošni vzroki kot zmanjšana kupna moč potrošnikov (konzumentov) vina, visoke cene galice, številne državne in samoupravne obremenitve alkoholnih pijač, nesorazmerno nizke cene, ki jih je dosegel vinogradnik za svoj pridelek; na drugi strani je pa bil slabemu stanju kriv tudi sam vinogradnik. Ni se znal organizirati in enotno nastopiti niti na domačem tržišču, še manj pa na svetovnem tržišču, ki mu ni mogel nuditi enotnih kvaliteten vin v večjih količinah. Pa še en razlog je bil, ki je prikazoval vinogradništvo še bolj nerentabilno, kot je dejansko izgledalo, in sicer nezadostno razumevanje večine vinogradnikov za izdatno, vsestransko gnojenje vinske trte.

Vinska trta nam da maksimalni pridelek samo takrat, kadar ima v zemlji na razpolago dovolj vseh hranil, ki jih rabi za tvorbo lesa, listov in grozdja. Ta hranila so kalij, dušik, fosforna kislina in apno.

Sama zemlja vsebuje le redko zadostno količino teh hranil. Zato moramo primanjkljaj kriti s hlevskim gnojem in umetnimi gnojili, ki založijo zemljo z vsemi hranili, ki jih trta rabi. Gnojenje pa ne poveča le količine pridelka, temveč tudi izboljša njegovo kakovost.

Približno sliko o potrebi vinske trte glede hranil nam daje analiza pridelka.

Z zelo visokim pridelkom (150 q grozdja, 16 q lesa in 15 q poganjkov in listov) odvzame trta zemlji: 115 kg kalija, 100 kg

dušika in 37 kg fosforne kisline po 1 ha. (Te količine naveda prof. Wagner; drugi strokovnjaki navedajo za $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ manjše količine.)

Z ozirom na to, da od našete količine hranil odpade na grozdje samo deseti del (grozdje tvori predvsem ogljikovodik in voda, ki omenjenih hranil le prav malo vsebujejo), je tudi ob slabših letinah odvzeta količina hranil skoraj ista.

Ako odrezano rožje, poganjke in odpadlo listje v obliki komposta povrnemo zemlji, s tem se ni zagotovljeno, da bo vsa v kompostu vsebovana hranila trta lahko izkoristila.

Za vinsko trto velja prav tako, kot za vse ostale rastline Lieligov zakon o minimumu. Po tem zakonu odloča rast in donos trte ono hranilo, ki ga trta najbolj pogošča.

Vsako hranilo igra v razvoju trte določeno vlogo in ne dopušča, da bi ga v tem delovanju zamenjalo kakšno drugo hranilo. V praksi pomeni to, da moramo trti gnojiti z vsemi hranili.

Da bi bolje razumeli pomen, ki ga ima vsestransko gnojenje, pogledmo v kratkih obrisih fiziološko delovanje posameznih hranil.

Kalij igra v razvoju trte zelo važno vlogo. Ob njegovi prisotnosti tvori listno zelenilo iz ogljikovega dvokisa in vode dragocene ogljikovodike: škrob in sladkor. Ako trti primanjkuje kalija, se sladkorja tvori malo in grozdje ostane kislo.

Dušik sodeluje pri tvorbi beljakovin, ki so sestavni del vsake žive celice. Zato povzroča gnojenje z dušikom bujno rast trte.

$\frac{1}{3}$ več kot hlevskega gnoja. Kompost, ki hitreje učinkuje, trosimo lahko tudi spomladi.

Ono tretjino, oziroma polovico vinograda, ki smo jo jeseni gnojili s hlevskim gnojem, pognojimo spomladi samo s fosforinim gnojilom-superfosfatom ali fino zmleto kostno moko, oziroma Thomasovo žlindro, računajoč približno 300 kg na 1 ha.

2. Ostali dve tretjini, oziroma polovico vinograda, ki jih nismo pognojili s hlevskim gnojem, pa gnojimo z enakimi količinami fosforin, kalijevih in dušičnatih umetnih gnojil, in sicer: jeseni s 300 kg Thomasove žlindre ali kostne moke in 300 kg kalijeve soli (40%) na 1 ha, pomladi pa z 200–300 kg amonijevega sulfata na 1 ha.

3. Zemljo, ki vsebuje manj kot 0,5% apna, potrosimo vsakih 4–6 let z 10–15 q žganega apna ali apnenega prahu na 1 ha, ozirajoč se pri tem na to, da apno pride

vsaj eno leto pred hlevskim gnojem v zemljo.

Hlevski gnoj, kompost in vsa umetna gnojila, ki jih trosimo jeseni (lahko tudi spomladi), vplivajo na rast trte in razvoj grozdov, ki jih je trta, nastavila v obliki rodnihih oči na enoletnih mladikah že prejšnje leto. Vsled tega se učinek gnojenja posebno na izčrpanih vinogradih ne pokaže v celoti v prvoletnem pridelku, temveč šele v drugoletnem pridelku. Zlasti velja to za gnojenje v drugi polovici leta (od junija dalje).

Gnojenje prinaša neposredno korist z večjim in tudi kakovostno več vrednim pridelkom trte, posredno pa s tem, da krepi trto v rasti; takšna trta je odpornejša na pram glivičnim boleznim in živalskim škodljivcem. Če hočemo torej povečati donos naših vinogradov, moramo skrbeti ne samo za okopavanje, obrezovanje in škropljenje, temveč tudi za pravilno gnojenje vinske trte.

Vrtnarstvo

Nega in obrezovanje paradižnikov

Paradižnike moramo tudi potem, ko jih presadimo na stalno mesto, ves čas negovati, če hočemo, da se bodo razvijali skladno in nam pravočasno obrodili dovolj sadov.

V primeri z ostalo povrtnino raste paradižnik zelo bobotno. Krepka steblička s številnimi listi in mnogimi poganjki porabi izredno mnogo vode. Zato moramo paradižnike redno in izdatno zalivati. Prav koristno je dodati na vrč vode 10–20 gr mešanih umetnih gnojil. Zalivanje s takšno hranilno mešanico lahko ponovno vsakih 8 dni. S početka razvoja pospešimo rast paradižnika, če ga zalivamo s tekočo, zelo razredčeno brozgo iz kurjega gnoja. Zalivanje s tem domačim gnojilom je po naših vrtovih prešlo že v pravilo. Upoštevati pa moramo pri tem, da gojimo paradižnik radi plodov. Zato moramo potem, ko so rastline že dosegle normalno višino, prenehati z uporabo kurjeka, sicer bi nam paradižnik pogajal še naprej »v zeleno« in ne bi njegovi plodovi pravočasno dozoreli.

Poleg zalivanja je redno okopavanje in plevljenje samo ob sebi umevno opravilo, ki koristi paradižniku iz več razlogov. Ker črpa paradižnik obilo vode in rabi izredno dosti sončne toplote, ne trpi poleg sebe drugih rastlin, bodisi vmesnih kultur ali plevela. Z zatiranjem plevela dajemo vso vodo, ki jo vsebuje zemlja, na razpolago le paradižniku, z okopavanjem pa preprečimo izparevanje vode. V rahli zemlji se tudi paradižnik močneje zakorenini in je tako v stanju, da izkoristi zemlino zalogo hranil in vode v večji meri kot v zbiti zemlji.

Kljub močno razvitim koreninam se paradižnik ne more vzdržati brez opore v pokončni legi. Njegova steblička je preveč šibka, da bi vzdržala težo bujno razvitih gornjih delov, posebno še takrat, ko se začnejo debeliti plodovi. Če paradižnikov ne bi podprli, bi plegli. Okopavanje, osipavanje in obrezovanje poleglih paradižnikov bi bilo zelo težavno delo. Zasenčeni plodovi na zemlji bi začeli gniti in bi težko dozoreli. Če bi pa odmerili nepodprt paradižnikom z redkejšo saditvijo več prostora, bi postala njihova gojitev nedonosna. Paradižnike podpremo ali s količki ali pa s špalirjem. Katero oporo si

bomo izbrali, o tem določa način obrezovanja.

Paradižnik ima, kot smo omenili, lastnost da se zelo bujno razrašča. Iz pazduh sestavljenih pernatih listov (ki izgledajo kot stranske vejice) t. j. med stebličko in listnim pecljem, se razvijajo stranski poganjki. Ako porežemo vse stranske poganjke, pravimo, da gojimo enostebelne paradižnike. Pri dvostebelnih paradižnikih pustimo, da se poleg glavne stebličke razvije v stebličko še najnižji stranski poganjek, pri večstebelnih pa pustimo 3 do 4 in le redko 5 stranskih poganjkov.

Enostebelne paradižnike podpremo s količki, visokimi 1–1½ m. Pri dvostebelnih paradižnikih pritrdimo na gornjem kraju količa 2–3 poševne letve. Večstebelne paradižnike pritrdimo ob špalir. Lahko

pa ob špalirju vzgajamo tudi enostebelne paradižnike, ki jih posadimo bolj na gost. Špalir napravimo tako, da v razdalji 3–4 m stoječe količe povežemo s povprečnimi vodoravnimi letvami ali žico. Prva žica teče 20 cm nad tlom, druga 50 cm, tretja pa 80 cm.

Paradižnika privežemo na oporo z rafijo ali vrvičo. Vez ne sme biti preveč tesna, da ne ovira rasti v debelino.

Obrezovanje paradižnikov. Pri enostebelnih paradižnikih odstranimo vse poganjke, ki rasto iz listnih pazduh na glavni steblički, predno dosežejo dolžino 10 centimetrov. Poganjek odrežemo tik stebila z ostrim nožem. Vsakih 10–14 dni ponovimo obrezovanje, ker se često razvijejo novi poganjki. Ko glavna steblička nastavi 2–3 grozde plodov in doseže približno 1,20 višine, jo odščitimo nad prvim listom poslednjega grozdja. Ta posel pade pri nas običajno na začetek septembra. S tem preprečimo, da se grozdni nastavek stebličke ne izprevrže v jalov poganjek, ki bi rastel le v dolžino. Grozdji, ki bi jih steblička nastavila po tem času, ne bi dozoreli v plodove in bi samo po nepotrebnem črpali hrano na račun pravočasno razvitih plodov.

Pri obrezovanju dvo in več-stebelnih paradižnikov postopamo s stranskimi stebličkami enako kot z glavno stebličko enostebelnih paradižnikov: odstranjujemo poganjke iz listnih pazduh in prikrajšujemo stebličke nad 2–3. grozdnim nastavkom.

Neobrezani paradižniki trošijo svoje moči za rast stranskih poganjkov, njihovih plodovi v razvoju zaostajajo in so v naših krajih ob času spraviljanja plodov še zeleni. Njihov pridelek ni samo drobnejši, ampak tudi po količini zaostaja za pridelkom obrezovanih eno- in dvostebelnih paradižnikov. Tako daje negovan eno- ali dvostebelni paradižnik približno 3 kg plodov, neobrezan pa le 2 kg. Več stebelni paradižniki nam vržejo še več (4 kg), zahtevajo pa od nas nekaj več truda pri obrezovanju in napeljevanju na špalirje.

Živinoreja

Več krme — več živine

Važnost živinoreje za vse prebivalstvo je tako očitelna, da je ni treba dokazovati. Njeni proizvodi — mleko, sir, meso, mast, itd. — tvorijo nenadomestljiv del naše hrane, njene sirovine — koža in volna — pa služijo za izdelavo obutve in oblačil; tudi odpadki kot kosti, roženina in kri se izkoriščajo v najrazličnejše svrhe. Vse to je samo del koristi, ki jih prinaša živinoreja. Kdo pa bo ocenil koristi, ki jih domača živina daje kmetu s svojo delovno silo in gnojem? Brez obdelave in gnojenja bi nam sama zemlja ne rodila plodov.

Nazadovanje živinoreje v naših krajih, ki ga beležimo že od prejšnje svetovne vojne naprej, izgleda zato tembolj presenetljivo. Mar pri nas nismo bili svestni splošne važnosti živinoreje?

Naš kmet se dobro zaveda koristi, ki mu jih živina daje. Vesel je, če njegova živina dobro napreduje in potr, če se pojavi bolezen v hlevu. Vzrokov za nazadovanje je treba torej iskati drugje.

Pravtako kot ljubezen do rodne grude ne more ohraniti kmetu prezadolžene domačije, tako tudi živinoreja ne more na-

predovati v neugodnih razmerah. Kmetijstvo se namreč upravlja po splošnih zakonih proizvodnje, čeprav ne tako sunkovito kot industrija. One njegove veje, ki z ozirom na vložene stroške prinesejo več koristi od drugih, se širijo, ostale pa omejujejo. Prvi vzrok slabemu stanju naše živinoreje bi bil torej ta, da se stroški, vloženi v živinorejo, pri nas niso rentirali.

Med stroški reje domače živine zavzema prehrana prvo mesto. Vzdrževanje hlevov in nega živine terjata v naših krajih od gospodarjev mnogo manj kot v zapadnih deželah. In vendar je tam živinoreja v stalnem napredovanju. Vzdrževalne stroške pri nas torej podražuje predvsem drago pridelovanje krme. Ako na naših travnikih in njivah pridelamo le polovico one količine, kot jo pridelajo v naprednih krajih, potem stane pridelana krma skoraj še enkrat toliko!

Pridelati več krme, bodi prva naloga naših kmetovalcev. Možnosti zato je več. Predvsem je treba povečati donosnost naših travnikov s pravilnim oskrbovanjem. Nadalje je mogoče z vmesnimi in strniščinimi posevki krmnih rastlin izkoristiti

orno površino za dvakratni pridelek v letu. V plodored je treba uvesti predvsem na račun opešanih travnikov krmne rastline tudi kot glavno kulturo, saj se s tem izboljšujejo obenem lastnosti zemlje. Z ensiliranjem presežka zelene krme v letnem času se dajo pripraviti zaloge za zimsko in zgodnjo pomladansko dobo primanjlovanja krme.

Drug vzrok omenjenemu nazadovanju naše živinoreje pa je bil nepovoljen odnos kmetijskih proizvodov napram industrijskim na splošno in še posebno živinorejskim. Tako je marsikje kmetu bolj kazalo, prodati krmo kot pa pokrmiti jo in spreminiti v drugo obliko: mleko ali živo težo živali. Stvar javnih faktorjev je, da s pravično politiko cen stvorijo v bodoče ugodne pogoje za razmah živinoreje.

V bližnji bodočnosti se živinoreja ne bo mogla dvigniti v kratkem času na potrebam prebivalstva in izvoznim možnostim odgovarjajočo stopnjo. Zato bo verjetno

cena živinorejskih proizvodov ostala v tem času na precejšnji višini, kar bo samo v prid živinoreji. Napačno pa bi bilo, računati s povoljno konjunkturo za stalno. V sosednih pokrajinah so oblasti z ostrimi ukrepi omejile čezmerno zmanjšanje številčnega stanja živine, tako da bo pri njih normalizacija dosežena v doglednem času. S tem trenutkom bodo naši živinorejci postavljeni zopet pred isto izbiro: ali omejiti živinorejo v korist ostalih vej proizvodnje ali pa poceniti rejo živali v toliki meri, da bo postala bolj donosna, kot je bila po prejšnji svetovni vojni. Pri tej drugi odločitvi, ki je važna tudi s stališča samopreskrbe in neodvisnosti od tujine, je odločilnega pomena ravno pridelovanje krme v izdatnejšem obsegu od dosedanjega. Sele po izpolnitvi te naloge bo mogoče misliti na uvedbo plemenitejših pasem živine, ki le ob dobri negi in prehrani lahko uveljavijo svoje odlične produktivne sposobnosti.

potem je njegova hranilna vrednost, preračunana na škrob, enaka: $7 \times 0.94 + 4 \times 2.2 + 65 \times 1 = 80.38$. Če torej pravimo, da je škrobna vrednost koruze 80.38, to pomeni, da ima 100 kg koruze v živalskem telesu isti učinek kot 80.38 kg čistega škroba.

V svrhu primerjave navajamo, da imajo škrobne vrednosti: dobro seno 30, slama 10—20, mlada detelja 10, zelena koruza 8, krompir 20, pesa 6, pšenica in rž 71, oves 60, koruza 81, grah 69, laneno seme 120.

Poleg škrobne vrednosti so se v praksi uvedle še »krmne edinice«, zlasti v zapadnih deželah in Skandinaviji. Krmna edinica je hranilna vrednost, ki jo ima 1 kg ječmena. S poizkusi se je ugotovilo, kakšen učinek imajo druga hranila v primerjavi z ječmenom in tako izrazilo njihovo vrednost v krmnih edinicah. Tako je n. pr. potrebnih za eno krmno edinicco: 2.5 kg dobrega sena, 5 kg slame, 7 kg mlade detelje, 10 kg zelene koruze, 4 kg krompirja, 10 kg pese, 1 kg pšenice ali rži, 1.2 kg ovs, 0.95 kg koruze, 1 kg graha, 0.6 kg lanenega semena itd.

Ali je vseeno, ako izrazimo vrednost kakega krmila s krmnimi edinicami ali s škrobno vrednostjo?

Iz podatkov, ki smo jih navedli v gornjih primerih, vidimo, da se ujemajo: škrobna vrednost, pomnožena z 0.7, da krmne edinice. Treba pa je pripomniti, da velja to pretvarjanje enih enot v druge samo pri reji v svrhu pitanja (debelenja). Pri reji v svrhu proizvodnje mleka pa se je pokazalo, da molzne krave mnogo bolje izkoriščajo beljakovine v krmu. Vrednost beljakovin v primeri s škrobom ne znaša več 0.94, temveč 1.43. Radi tega se škrobna vrednost krmila pri mlečni produkciji poviša, in sicer tem bolj, čim več beljakovin krmilo vsebuje. Tako »korigirano« škrobno vrednost pretvorimo v krmne edinice, če jo povečamo za približno eno tretjino ali pa delimo z 0.75.

S škrobno vrednostjo in s krmnimi edinicami je hranilna vrednost krmila izražena le enostransko. Ne prva ne druge ne vodijo računa o beljakovinskem deležu v krmilih. In vendar vemo, da se hrana ne porablja samo za tvorbo masti, temveč tudi za tvorbo mišic, krvi, mleka, kože itd., pri katerih tvorijo bistveni sestavni del ravno beljakovine. Žival pa tvori svoje beljakovine samo iz beljakovin, v krmu vsebovanih.

Vsled važnosti beljakovin pri prehranjevanju je bilo potrebno, opredeliti vrednost krme tudi z ozirom na beljakovinsko vsebino. Mera za to je tako zvani »beljakovinski odnos«. Ako v škrobni vrednosti dnevnega obroka odpade na prebavljive beljakovine 1 del, na masti in ogljikovodike skupaj pa 2—4 dele, pravimo, da je beljakovinski odnos ozek; srednji odnos znaša 1:5—6, širok pa 1:8—12.

Pri koruzi bi bil beljakovinski odnos sledeč: $7.4 \times 2.2 + 65 = 7.738 = 1:11$.

Ozek beljakovinski odnos v krmu rabijo predvsem mlade živali, ki šele grade svoje telo, in pa molzna živina. Odrasle živali potrebujejo za obnavljanje celic, ki se v tkivih in sokovih v telesu neprestano obrabljajo, izumirajo in zopet zamenjujejo z novimi, mnogo manj beljakovin. Ker so beljakovine najdražje hranilne snovi, jih dajemo v dnevnem obroku samo predpisano količino. Nesmotno bi namreč bilo, vključevati jih v dnevno količino škrobne vrednosti čez mero. V večji količini tudi motijo presnavljanje.

Da bi živinorejcem v praksi bilo mogoče, hraniti živali po predpisih sodobne prehrane, sta bili sestavljeni v glavnem dve vrsti tablic. Prve vsebujejo podatke, koliko be-

Kako izražamo hranilno vrednost krmil

Ing. T. M.

Kadar redimo domače živali brez svinčnika v roki, ne vemo točno, koliko živali požre in kakšno protivrednost nam povrnejo z delom, mlekom, prirastkom žive teže i. dr. Pri takšnem načinu živinoreje se izraža hranilna vrednost krmil s približnimi ocenami. Tako n. pr. pravimo, da seno več zaleže od slame, da otrobi več »izdajo« od sena, da je najbolj »tečno« oljno seme, oziroma njegove tropine. Z vsemi temi izrazi se krmila sicer lahko zvrste v tri netočno določene skupine: v slaba, srednja in zelo močna, nikakor pa se ne da točno opredeliti njihova hranilna vrednost.

V racionalni živinoreji redimo živali po »predpisih«. Na podlagi številnih poizkusov so znanstveniki dognali, koliko hrane potrebuje žival za časa mirovanja (vzdrževalna hrana), koliko takrat, kadar jo pitamo, koliko ob lahkem, koliko ob težkem delu, koliko v primeru, ko nam daje več mleka kot po navadi, itd. (produksijska hrana).

Da bi lahko določili najprej količino hrane v dnevnem obroku, moramo vedeti, kako hranljiva so posamezna krmila. Če bi vsa krmila vsebovala samo eno hranilno snov, recimo škrob, bi bila njihova hranilnost tem večja, čim več škroba bi vsebovala. Tako bi pokrmili živini n. pr. trikrat več krompirja, ki vsebuje 20% škroba, kot ječmena, ki ima 60% škroba. Ker pa so zastopane v krmilih v različnem medsebojnem odnosu vse tri velike skupine hranilnih snovi, ki imajo različno hranilno vrednost — masti, beljakovine ter ogljikovodiki — bi bilo zelo nepregledno, primerjati po teži vse tri skupine v enem krmilu z vsemi tremi skupinami v drugem krmilu. Enostavno seštetati jih ne smemo, ker vemo, da niso enakovredne. Da bi se omogočila njihova primerjava, je bilo treba najti neko drugo enotno merilo.

Koncem prejšnjega stoletja so znanstveniki predložili, naj se za merilo vzame kalorična vrednost krmila, ki jo daje njegov kemični sestav. Kot vemo je prebavljanje hrane in njeno presnavljanje neke vrste izogrevanje. Pri vsakem izogrevanju se tvori toplota. V živalskem telesu se del krme pretvori za vzdrževanje telesne toplote, drugi del pa za tvorbo mesa, masti, mleka, za vprežno delo in podobno. Količno toploto dajejo mast, beljakovine in ogljikovodiki, kadar zgorejo izven telesa,

se da z aparati točno izmeriti. Čemu se torej ne bi mogla kalorična vrednost krmila, čigar kemijski sestav nam je znan, uporabiti kot merilo pri prehranjevanju? Predpostavka je pravilna, zato tvori kalorična vrednost hrane podlaga za določevanje dnevnih obrokov v ljudski prehrani. V živalskem nauku o prehranjevanju pa se ni obdržala iz dveh razlogov; imeli bi opravka z zelo visokimi števili in zato nepreglednimi računanj, poleg tega pa z mnogimi popravki. Pokazalo se je namreč, da živali ne izkoriščajo vseh kalorij v različnih krmilih enako. Krmila, ki vsebujejo mnogo olesenelih vlaken (slame), se ne prebavljajo kalorični vrednosti odgovarjajoče, temveč slabše. Prav tako se v celoti ne izkoriščajo masti in beljakovine, če jih žival zavžije čezmerno količino.

Pri proučevanju živalske prehrane je bilo doseženih največ izsledkov že koncem minulega stoletja. S številnimi praktičnimi poizkusi je bilo ugotovljeno, kako izkoriščajo živali različna krmila. Med drugim je n. pr. Kellner dokazal, da kalorična vrednost krmil ne odgovarja praktičnim izsledkom ter da je ravno prebavljivost krmila merodajna za njegov učinek. Da pa je lahko primerjal učinek različnih krmil med seboj, je uvedel novo hranilno enoto in jo imenoval »škrobna vrednost«.

S točnim tehtanjem dnevnih obrokov krmil in odpadkov (blata in sečnine) na eni strani in živali pred in po poteku prehranjevalne dobe na drugi strani, je Kellner ugotovil najprej, koliko hrane je potrebno za vzdrževanje odrasle živali pri določenih teži. Nato je šel dalje. Dodajal je živalim več hrane, ki se je vsled tega, ker so živali bile že odrasle in pri miru, vsa porabila le za tvorbo masti.

Kot vemo, se telesna mast tvori lahko iz vseh treh hranilnih snovi, ki jih rastlinska krmila vsebujejo: iz masti, iz beljakovin in iz ogljikovodikov.

S poskusi je Kellner dognal, da se največ živalske masti tvori ravno iz masti v krmilih, manj iz ogljikovodikov in najmanj iz beljakovin. Za enoto je vzel sposobnost, ki jo ima čisti škrob za tvorbo masti. Masti so od škroba približno 2.2 krat bolj sposobne, tvoriti v telesu mast. Med škrobom in beljakovinami je razlika zelo majhna (1:0.94). Ako torej neko krmilo, n. pr. koruza, vsebuje prebavljivih 7% beljakovin, 4% masti in 65% ogljikovodikov,

ljakovin in koliko škrobne vrednosti, oziroma krmnih edinic mora žival dnevno v hrani dobiti, druge pa navajajo, koliko prebavljivih beljakovin, mašči, ogljikovodikov in koliko škrobne vrednosti imajo posamezna krmila.

Pri takšnem načinu hranjenja, kjer postavljamo dnevni obrok teži in uporabi živali odgovarjajoče, vemo, da se rastlinska hrana smotrno pretvarja v živalskem telesu v drugo več vredno obliko: meso, mast,

mleko, delo itd. Pa še eno prednost nam krmjenje po »predpisih« nudi. Omogoča nam, da v kratkem času opazimo razliko v izkoriščenju krmne pri posameznih živalih. Pri pasmah, ki so zelo izenačene, so razlike v izkoriščenju krmne majhne. Vendar pa tudi pri njih ločimo živali, ki se po svoji produkcijski sposobnosti dvigajo iznad povprečja. Takšno spoznanje pa je za plemensko odbiro in uporabo živali zelo velikega pomena.

Koliko hrane porabi prašič, da pridobi na teži 1 kg

Vsak svinjerejec, ki redi svinje v hlevu in ne na paši, hoče vedeti, koliko hrane porabi prašič, da pridobi 1 kg na telesni teži. Pri vseh pasmah drži pravilo, da čim mlajši je prašič, tem manj hrane potrebuje za zgradnjo 1 kg teže. To si razlagamo tako, da mlajši pusek, ki ima manjše telo, potrebuje manj hrane za redno vzdrževanje svojega organizma. Računamo, da potrebuje okoli 20 kg težak pusek za prirastek 1 kg okoli 2 kg škrobne vrednosti. Prašiči pa, ki so okoli 50 kg težki, potrebujejo za ta prirastek 3 kg škrobne vrednosti; pri 100 kg teže potrebujejo celo 4 kg škrobne vrednosti, da za 1 kg povečajo svojo živo težo.

Kakor vidimo, je potrebno za enak prirast potrošiti dvakrat več hrane pri odraslem prašiču kot pri mladem pujsku. Če pa se prašič zredi še preko 150 kg teže, tedaj potroši za vsak kilogram prirastka okoli 4,5 kg škrobne vrednosti. Kot sred-

njo mero lahko računamo, če redimo prašiče začeni od 20 pa do 110 kg teže, da potrebujejo v celni periodi za prirastek 1 kg teže približno 3 kg škrobne vrednosti.

Navedeni podatki nam potrjujejo, da je intenzivna reja bolj dobičkanosna kot ekstenzivna. Pri intenzivni reji se namreč pujski takoj po odstavljenu prično rediti ter je vsak kilogram prirastka cenejši in se vloženi kapital hitreje obrestuje. Pri ekstenzivni reji pa pujske pričnemo krepko krmiti šele par tednov pred zakolom, ko so že odrasli. K tem podatkom je treba pripomniti, da zavisi izkoriščenje hrane v veliki meri še od pasne in od osebnih lastnosti posameznih živali. So pa, dasiravno povprečni, prav koristni, ker živinorejca poučujejo, da s prirastkom teže raste tudi potreba po hrani za vsak nadaljnji nov kilogram prirastka. S tem ga napeljuje na to, da začne računati, kateri način in dolžina reje se mu najbolj izplača.

Prehrana in nega svinj, ki doje

Po prasnju potrebuje svinja boljšo nego in hrano, kajti njen organizem je tedaj zelo občutljiv. Zato ji dajemo lahko in prebavljivo hrano v manjših obrokih. Primerena hrana za oprasene svinje je gosta mlačna in osoljena kaša iz otrobov. Po nekoliko dneh lahko hrano kombiniramo, vendar vedno tako, da bo zadostna in da bo obdržala svinjo v srednji kondiciji ter da se bo iz te hrane ustvarila dovoljna količina mleka, ki ga bodo potrebovali mladi pujski.

Materino mleko je najbolj idealna hrana za razvoj mladičev. Količina izločenega mleka je velika in znaša za deset pujskov okoli 5 l dnevno. Razen tega je mleko svinj bolj mastno in bolj bogato na beljakovinah kot kravje mleko; zato tudi pusek hitreje podvoji svojo težo.

Sesajoč pusek pravilno hranjene svinje mora pridobiti dnevno na teži okoli 150 g. Če ima svinja 10 pujskov, tedaj bi moral znašati normalni dnevni prirastek legla okoli 1,5 kg. Če pitne svinje zrastejo dnevno za 600 g, tedaj proizvaja svinja z 8

pujski dnevno dvakrat več, a svinja z 10 pujski dvainpolkrat več. Zato mora vsebovati hrana doječih svinj vse hranilne sestavine v zadostni količini. Pri nezadostni prehrani mora svinja izrabljati svoje lastne rezerve in svoje telo, hitro oslabi, daje manj mleka in pujski zaostajajo. Zaostalega pujska je težko s prehrano popraviti; zato je hrana doječih svinj zelo važna za uspešno svinjerejo.

Primeren obrok za svinjo, ki doji, je mešanica šrota koruze, ovsa, soje in otrobov. To mešanico zamešamo kot gosto kašo in ji dodamo okoli 50 g zdrobljene krede. Za enega pujska je treba dnevno okoli 0,5 kg te mešanice in bi torej dajali svinji z 10 pujski dnevno 5 kg. Kaša naj bo sestavljena takole: 1,5 kg koruznega šrota (ali ječmenovega), 1,5 kg ovsnega šrota, 1,5 kg otrobov in 0,5 kg šrota soje, fižola ali graha. Mešanica te hrane ne sme stati, ker se skisla in bi svinja in pujski dobili drisko. Zelena hrana, paša in gibanje v prirodi ugodno vpliva na mlečnost in na zdravje svinje ter pujskov.

Vlažna hlevska vrata

Pri gradnji hlevov pazimo na primerno zračenje in zadostno debelino stenskega gradbenega materiala, ki naj ščiti hlev pred izgubo toplote. Ako je zračenje pomajskljivo, se nabira vlaga po stenah, pa najsi bodo te iz dobrega materiala, ki slabo prevaja toploto in dovolj debele. Pri pravilno zračenih hlevih se s soparo nasičen zrak obnavlja s svežim tako, da se vlaga ne nabira na stropu in stenah, ki so dovolj debele in tople. Drugače pa je z

vrati iz enojnih desek, kakršne imajo po večini naši hlevi.

Vrata, ki niso dovolj debela, prevajajo zunanji mraz v notranjost. Na ohlajeno notranjo površino vrat se sesedajo vodni hlapci iz toplejšega hlevskega zraka. Vrata se ovlažijo, se začno kriviti in prej ali slej trohneti. Da bi to preprečili, moramo napraviti vrata približno 6 cm debela. Kako dosežemo to debelost?

Na enojna, 2—3 cm debela vrata začrta-

mo s svinčnikom zidno odprtino vrat. Nato vrata spamemo in položimo na dve kozli. V oddaljenosti 2—3 mm od črt pritrdimo na vrata okvir iz letev, ki so iste debeline kot prečki — ojačevalci vrat. Na ta okvir pribijemo odmerjene deske, pod katere sproti natlačimo slame ali plev. Takšna vrata so torej sestavljena iz treh slojev, in sicer: prvotnih enojnih vrat, okvira iz letev, izpolnjenega s slamo ali plevami ter zunanji desek. Pri pravilnem zračenju se takšna vrata ne navlažijo, ker ne propuščajo zunanjega mraza v hlev. Pozimi ni treba takšnih vrat zatikati in oblagati s slamo.

Perutninarstva

Kako se da povečati donosnost kmetijske kokošjereje

Ing. T. M.

Po naših vaseh je kokošje jato povečini sestavljeno iz mešanice brezrasnih kokoši. Seveda takšne kokoši ne povrnejo stroškov svoje reje in v pogledu izkoriščenja krmne zaostajajo za vso ostalo živino. Sledeč enostaven primer nam to prikazuje:

Kokoš poje letno 36 kg zrnja (oziroma njegovih proizvodov: otrobov, zdroba, moke), v prvem letu valitve od maja dalje pa približno polovico te količine. Njena nesnost je največja v drugem in tretjem letu. Če torej redimo kokoš le prva 3 leta, računajoč tudi prvo leto valitve, porabimo za njeno krmljenje 90 kg zrna. (Zelenjave, krompirja in kuhinjskih odpadkov ne upoštevamo.) V tem času zneso brezrasna kokoš 120 jajc (60 letno) in doseže težo 2½ kg.

Pri svinji poraste teža živali s 4—5 kilogrami zrnate hrane za 1 kg. Tako bi 90 kg zrna predstavljalo prirast 20—25 kg.

Ako izrazimo vrednost enih in drugih proizvodov s tržnimi cenami, pridemo kljub variranju vedno do rezultatov, ki nam potrjujejo, da je reja brezrasne kokoši v primeri z rejo drugih živali nerentabilna.

Iz uvodnih besed se pojavlja vprašanje, ali je mogoče kmetijsko kokošjerejo postaviti na druge temelje in s tem dvigniti njeno donosnost? Naslednji odstavek naj nam olajšajo odgovor.

1. Uvedba pasemske kokoši — štajerke. Dosedanje izkušnje in uspehi rejcev čiste štajerke doma in na mednarodnih prireditvah so pokazali, da je naša štajerka odlična kokoš, ki najbolj odgovarja našim krajevnim in kmetijsko-gospodarskim prilikam. Štajerka prekaša brezrasno kokoš v najvažnejših gospodarskih lastnostih — nesnosti in odlični kakovosti mesa, v pogledu zdravja, odpornosti, marljivosti pri iskanju hrane pa jo vsaj dosega, če že ne prekaša.

Štajerka je bila pred sedanjo vojno že toliko oplemenjena, da je dosegla povprečno letno nesnost 150 jajc. Poedina rejska središča so nesnost dvignila celo na 200 jajc in še čez na leto. Če zamenjamo v opisanem primeru vrednost 120-ih jajc z vrednostjo 300 jajc, se račun zboljša v korist kokošjereje.

Meso štajerskih kopunov je bilo že od nekdaj znano po svoji okusnosti izven meja naše domovine. Pa tudi v zadnjih letih je inozemski trg dajal prednost perutnini belih nog in kože, ki sta zunanji znak štajerke in porok za odlično kakovost mesa. Ravno

ta odlika štajerke, združene s skromnostjo in hitrim napredovanjem v rasti, jo postavlja pred težke mesnate, tujerodne pasme.

Kdor je imel priliko opazovati štajerko v društvu drugih tujih pasem, se je lahko sam prepričal, kako zelo prekaša štajerka vse te pasme s svojo pridnostjo pri iskanju in nabiranju hrane. Za kmeta je izrednega pomena, da je kokoš sposobna sama poiskati si hrane. V tem pogledu tuje pasme, ki so jih nekatere gospodinjke uvedle na svoji domačiji zaradi njihove »težave«, daleč zaostajajo za štajerko in je zato njih reja tudi dražja. Če bi gospodinja tehtala zrnje, ki ga zmeče tem kokošim, bi šele znala prav ceniti štajerko.

Marljivo iskanje štajerke pa ne pomenjuje samo njene reje za približno $\frac{1}{3}$, temveč prinaša kmetu še več posrednih koristi s pokončevanjem škodljivega mrčesa na njivah, travnikih, vrtu in v sadovnjaku. Res škoda, da se opravljanje te policijske službe pri štajerki ne da s ceno izraziti! Štajerki je treba dati le priliko, da v zgodnjih jutranjih urah začne opravljati svojo službo.

2. Obseg kokošjereje v posameznih gospodarstvih je odvisen v prvi vrsti od možnosti prodaje njenih proizvodov po primerenih cenah, o čemer bo govora še v naslednjem, nadalje od smisla, razumevanja gospodarja ali gospodinjke za rejo kokoši in končno od velikosti in ustroja gospodarstva.

Stroški za graditev kurnika za 20 ali 50 kokoši se dosti ne razlikujejo, vsakodnevno čiščenje in obdobjno razkuženje enega kot drugega kurnika nam odvzema skoraj enako delovnega časa. Tudi domačo porabo jajec in mesa presoja vsaka gospodinja drugače. Sodobne zahteve, po katerih se naj izboljša prehrana kmetijskega ljudstva, govorijo za povečanje obsega kokošjereje.

Okoliščin, ki vplivajo na obseg kokošjereje, je torej več. S številkami ga je torej težko izraziti. Z gospodarskega stališča je gotovo le eno; preko zime je krmljenje kokoši dražje kot poleti in se zato izplača rediti le one kokoši, ki s svojo nesnostjo poplačajo izdatke. Takšne kokoši so jarcice in 2-3 leta stare kokoši čiste pasme. Vse starejše kokoši, piščance, ki jih redimo radi mesa, predvsem pa vse kokoši, ki nimajo pasemskih znakov, je treba ob koncu leta izločiti od daljnje reje.

Kaj pa poleti?

a) Z nasadom primerne števila jajc, ki jih nabavljamo vsako drugo ali tretje leto iz rejskega središča, skrbimo, da obdržimo predvideno število nesnic. Pri nabavi upoštevamo, da se zvali približno $\frac{1}{2}$ petelinčkov; $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ jajc se deloma s prevozom pokvari, deloma pa da slabotne piščance, ki jih moramo izločiti od reje. Če hočemo vzgojiti 20 jarcic, podložimo torej 50-60 jajc. Odbrane jarcice opremimo jeseni z obročki enake barve, da jih pozneje takoj ločimo od ostalih letnikov.

b) Z nasadom doma pridelanih jajec skrbimo za proizvodnjo mesnega blaga, namenjenega prodaji in domači porabi. Kokoš najboljše izkorišča hrano v prvem razvojnem letu. Krmljenje piščancev v prvih tednih ni zvezano z izdatki, pač pa z zgubo časa: piščancem moramo večkrat na dan ob določenem uri postreči vedno s sveže pripravljeno hrano. V posameznih primerih bo kazalo piščance tudi pitati. Pri določanju števila jajec za nasad si moramo biti na jasnem, da ves kokošji pridelek na mesu do zime porabimo doma ali pa vnovčimo.

3. Rejska središča vršijo v kmetijski kokošjereji posebno nalogo: dobavljajo interesantom z jamčeno čisto pasemsko blago. Ker razpolagajo s strokovnim osebjem, so

v stanju, da pasemske lastnosti (vrline) kokoši nadzorujejo in izboljšujejo.

Kmetijski kokošjerejec, ki nabavi jajca za nasad iz rejskega središča, je zasiguran, da bodo njegove nesnice dosegle predpisano letno nesnost in povrnille stroške dragega zimskega krmljenja.

V vaseh obstoja velika možnost, da se pasemske kokoši po več generacijah poslabšajo zaradi proizvodnega medsebojnega križanja. V ograjenih kurnikih pa kmetijska kokošjereja zgubi svoj smisel. Tudi v osamljenih kmetijah si težko zamislimo, da bi kmet sam nadzoroval s potrebno skrbnostjo nesnost posameznih kokoši, odbiral za nasad le jajca najbolj pridnih nesnic, zasledoval njihov razvoj, sposobnost prenašanja lastnosti na potomstvo in vsa slična opravila, ki jih vrše rejska središča. Vse pasemske lastnosti so zasnovane na številnih čimniteljih, ki jih je uspelo kolikor toliko ustaliti šele z večletnim izborom in niso nespremenljive. Res se da z nabavo dobrih petelinov iz tujega gnezda preprečiti slabe posledice razmnoževanja v krvnem sorodstvu pri posameznih domačijah. Vendar kmetijski kokošjerejec brez redne nabave valilnih jajc iz rejskih središč ne more biti siguran; da so njegove štajerke še vedno one štajerke, ki jih je pred leti zaradi njihovih vrlin vpeljal na svoji kmetiji.

Osnovanje primerne števila rejskih središč tvori torej temelj uspešnemu razvoju kmetijske kokošjereje. Ustanavljajo jih zasebniki ali pa zadržne organizacije. Ker je njihovo delovanje namenjeno splošni koristi, je dolžnost oblasti, da jih podpira. Rejska središča morajo biti razmeščena po vsej pokrajini tako, da bodo v času valjenja lahko oskrbovala z jajci dodeljeni okoliš. S tem se bodo obšle nevarnosti in stroški dolgotrajnega prevažanja.

Rudninske snovi v jajcu

Kilogram jajc vsebuje 124 gr rudninskih snovi, ki jih je največ v lupini. Med njimi zavzema apno največji delež — 112 gr —, na fosfor odpade približno 12 gr, drugih rudninskih snovi pa je le neznatna količina.

Dobra nesnica znese kilogram jajc v 17 do 20 dneh. V tem času poje kokoš, ako jo hranimo samo z zrnjem, približno 2 kg žita. Ta hrana vsebuje dovolj fosforja, a dosti premalo apna. Če zrnatu hranu delno zamenjamo z mehko, se še zmanjša količina rudninskih snovi, ki jih

že pred sedanjo vojno je pri nas primanjkovalo rejskih središč, ki so bila razmeščena večinoma na štajerskem. Danes je potreba po njihovem osnovanju še večja kot tedaj.

Kakšen obseg naj zavzame rejsko središče, zavisi od velikosti dodeljenega okoliša in razumevanja prebivalstva za kokošjerejo. V slučaju zadržne organizacije kokošjerejec odloča njegovo velikost povpraševanje (potreba) članov. Predpostavljamo, da šteje zadržno rejsko središče 200 članov, ki potrebujejo vsako drugo pomlad po 50 jajc. Letna potreba, ki jo mora središče kriti, znaša torej 5000 jajc. Za nasad prihajata v poštev v glavnem 2 meseca. Če računamo, da znese kokoš v tem času 20 jajc mesečno, potem je za proizvodnjo vseh jajc potrebnih 125 kokoši.

Vzdrževanje kokoši bi rejska središča pocenila, če bi numerirane kokoši razdelila tekom leta med one svoje člane, ki razpolagajo z zaklopnimi gnezdi, in šele na pomlad pritegnila pravočasno v rejo vse svoje kokoši.

4. Organizirana prodaja kokošjerejskih proizvodov je drug važen temelj, na katerem mora sloneti kmetijska kokošjereja. Od nje imata korist producent in konzument. Prvi je gotov, da bo tako jajca kot meso sproti in brez odlašanja prodajal stalnemu odjemalcu, drugi pa bo vse te proizvode imel vedno na razpolago v svežem stanju.

Najprikladnejša oblika organizirane prodaje leži zopet v zadržništvu. Zadruga ima najboljši vpogled in kontrolo nad blagom svojih članov in lahko kot večji in soliden dobavitelj uspešno nastopi v korist svojih članov na domačem in tujem tržišču. Ravno pomanjkanje zadržnega smisla je največ škodovalo kmečkemu sloju pri vnovčevanju vseh njegovih proizvodov.

kokoš zavžije. Tudi na svobodi živeča nesnica ne more najti toliko apna, kot ga dnevno rabi za tvorbo jajca. Mehke lupine in manjše število jajc so posledica pomanjkanja rudninskih snovi. Da to preprečimo, dajemo kokošim snovi, ki vsebujejo apno: zdrobljen židni omet, kreda, jajčne lupine, zmlete kosti in slično. Na kokoš naj odpade približno 6 gr dnevno ($112:17=6$). Zmletih kosti, ki vsebujejo poleg rudninskih snovi tudi organske snovi (beljakovine in mast), dajemo 2-3-krat več.

Kako očistimo perutnino zajedalcev

Poleti se številni zajedalci, ki parazitirajo na koži, perju in nogah perutnine, zelo hitro množijo. S tem, da vznemirjajo perutnino podnevi in ponoči ter s tem, da žro dragocene hranilne snovi njenega telesa (kri, kožo, perje), slabijo odpornost in napredek živali. Tudi nesnost se v primeru večje zajedalske zalege zelo zmanjša. Zlasti so izpostavljene zajedalcem koklje, ki potrpežljivo prenašajo nadlegovanje zajedalcev in vsled njih še posebno oslabe.

Če hočemo, da se bo perutnina dobro razvijala in nesla jajca, moramo skrbeti ne le za njeno pravilno krmljenje, temveč tudi za njeno snago. Kdor vsak dan čisti kurnik in poleti vsak teden razkužuje vsaj stojala, gnezda in pod z vročo vodo,

preprečuje pojavo mnogih bolezni perutnine in ne daje zajedalcem prilike, da bi se razmnožili.

Ako smo zanemarili kurnik in dopustili, da so se zajedalci perutnine zelo zaredili, jih moramo posebno sedaj poleti pokončati v kurniku in na sami perutnini. Temu opravilu pravimo desinsekcija.

Desinsekcijских sredstev je mnogo. V naslednjem navajamo nekatere izmed njih, ki jih lahko tudi v današnjih razmerah nabavimo.

Desinsekcija kurnika. Vse dele v kurniku (stojala, gnezda) in ves kurnik poskrbimo, potem ko smo jih očistili nesnag, s tobačnim izvlečkom. Na 1 l vode dodamo 50 ccm tobačnega izvlečka in 30 do 50 ccm lizola. Tudi z vročo vodo, ki ji

dodamo sode in lizola ali kreolina (3 do 5%), ugonobimo zajedalce na tleh in opremi. Vendar pa moramo tudi v tem primeru seči po tobačnem izvlečku zato, da pridemo do živega onim zajedalcem, ki so se poskrili v stenskih špranjah, kamor z vročo vodo ne dosežemo. Tobačni izvleček razpršimo s škropilnico, ki jo uporabljamo za škropljenje drevja, ali pa s kakšno manjšo ročno brizgalko. Ko se kurnik posuši, potresemo tla z apnenim prahom.

Ako je kurnik dobro grajen, lahko v njem ugonobimo mrčes z žveplanjem. Na 1 m² prostora porabimo 50 gr žvepla. Vrata, okna in vse špranje zamašimo. Kurnik prezračimo šele po 24 urah.

Desinsekcijo perutnine opravimo vedno istega dne kot desinsekcijo kurnika. Poslužimo se mokre kopeli ali pa praška.

Kot prašek prihajata v poštev tobak in bolhač. Prašek razpršimo z mehomo med perje. Če nimamo meha, skušamo z roko potresti prašek enakomerno med perje po vseh delih telesa.

Mokre kopeli so poleti lažje izvedljive kot po zimi, ker ni nevarnosti, da bi se perutnine prehladile. V mlačno vodo, ki smo ji dodali na 10 l pol decilitra (50 ccm) tobačnega izvlečka in 200 gr žveplene prahu, potopimo do glave živali za 2 do 3 minute.

Mokro kopel tudi lahko pripravimo iz žvepleno-apnene brozge, ki jo skuhamo iz 60 gr živega apna, 120 gr žveplene prahu in 1/2 l vode, ter nato razredčimo z 10 l mlačne vode. Kopanje traja 3—4 minute.

V poštev prihaja tudi mokra kopel iz raztopine 50 gr natrijevega florida v 10 l

mlačne vode. Tu traja kopanje le 25 sekund.

Po kopeli operemo z desinsekcijskim srdstvom še glavo, nakar spravimo živali na sonce ali v topel prostor.

Pršice, ki povzročajo apnené ali hrastove noge, s kopeljo ne moremo uničiti, ker se skrivajo globlje v koži. Da jim pridemo do živega, najprej bolane kurje noge namakamo 1/4 ure v mlačni vodi, nato jih z namočeno zobno ščetko previdno odrgnemo ter hraste odstranimo, ne da bi povzročili krvavitve. Kraste še raje odstopijo, ako jih mažemo z mastjo.

Ko smo noge očistili hrast, jih mažemo 4—5 dni s karbolovim vazelinom ali z mastjo, ki jo pripravimo iz 30 gr masti, 10 gr žveplene cveta in 5 gr bencina. Nato operemo z milom staro mast z nog in ponovno namažemo s svežo mastjo; če so pa noge preveč nadražene, jih namažemo s čistim vazelinom. Nekateri priporočajo za odstranjevanje hrast navaden petrolej. Vendar petrolej preveč draži ranjeno kožo in je boljše, da ga uporabljamo le preventivno, t. j. ob času glavnega razkuženja kurnika lahko z njim operemo tudi zdrave noge kokoši.

Domače sredstvo za odpravo hrast na nogah je kolomaz.

Desinsekcijo ponovimo v hujših primerih po 2 tednih.

Ako bomo kurnik redno čistili in razkuževali, se nam ni bati, da bi se zajedalec v škodljivi meri razmnožil.

Kokošim, ki so zaprte, dajmo peska in cestnega prahu, da se bodo sproti čistile mrčesa. Droben prah namreč zaide v dihalna pršica in jih s tem omami, tako da se jih kokoši lahko otresejo.

polovico vsega gozda (52,4%). Povprečno odpade na enega majhnega posestnika le 2,99 ha (5,18 johov). Srednja gozdna posest od 10 do 40 ha (od 17 do 70 johov) je razdeljena na 2478 posestnikov; na posameznika odpade povprečno 14,77 ha (25 johov) gozda.

Posestnikov z nad 40 ha gozda je le 142; v lasti pa imajo skupaj 58.318 ha gozda ali 29% vse gozdne površine v pokrajini.

Kakor vidimo iz prednjih števil, ima pri nas okrog 38.000 večinoma kmečkih posestnikov tako malo gozda, da iz njega komaj more kriti svoje najnujnejše potrebe. Kmečko gospodarstvo potrebuje iz gozda predvsem stavbni les, drva, stelo in včasih tudi listje za krmo. Zadostna proizvodnja teh proizvodov je glavna naloga malega gozda pri pretežno poljedelski kmetiji, ki pri nas prevladuje.

Pri nas ima kmečki gozd v večini slučajev dvojni značaj: ali gospodarsko-pomožen ali pa gospodarsko-dopolnjujoč (sestavni). Pri prvem je gozd po svoji donosnosti podrejen ostalim kmečkim gospodarskim panogam, kakor živinoreji, poljedelstvu, vinogradništvu itd. Z donosi iz gozda kmet komaj pokriva svoje domače potrebe, včasih pa niti teh ne. Drug značaj pa ima gozd tam, kjer ga je več kot polja in travnikov ter so si dohodki obeh približno enaki. V splošnem ima gozd do 10 ha gospodarsko pomožen značaj, gozd od 10 do 40 ha pa gospodarsko dopolnjujoč značaj.

Ker je pri nas od samega poljedelstva večini kmetovalcev težko izhajati, so ravno tisti posestniki z malo gozda najbolj prisiljeni posegati v svoje gozde. Pri tem jih majhna površina gozda sili ne le k seči, temveč tudi k prodaji delov kat. parcel ali pa kar cele kat. parcele, zaraščene z gozdom. Torej kategorija gozdnih posestnikov, ki že itak nima dovolj gozda, še odprodaja gozd in s tem tako rekoč sebi podžaguje vejo, na kateri sedi.

Poglejmo malo v preteklost, kako je prišlo pri nas do individualne in še posebej do te majhne in tako razdrobljene gozdne posesti, kakor le redkokje okrog nas.

Pred l. 1848. je bila zemlja in z njo tudi gozdovi povečini last različnih fevdalnih gospostev (plemičev, graščakov, cerkvenih veleostojnikov, samostanov i. dr.), katerim je moral kmet kot podložnik delati tla, plačevati gotove služnosti itd. V gozdovih so smeli podložniki za domačo potrebo sekati les, grabiti in žeti steljo ter pasti živino. Iz tega so nastale tekom časa tako imenovane gozdne služnosti ali servituti.

Leta 1848. je bil sicer objavljen zakon o zemljiški odvezi, toda gozd še vedno ni bil izročen podložnikom v last. (Verjetno zaradi izvrševanja lova, ki je bil izključna pravica plemstva.) Šele cesarjev patent iz leta 1853. je uredil tudi vprašanje lastništva gozdov. Vasi in občine so si mogle deloma z denarjem, deloma pa z delom odkupiti servitutnim pravicam odgovarjajoče gozdne komplekse, nazvane ekvivalente, ki so na ta način postali last več solastnikov. Nekateri teh gozdov so kmalu potem, ko so jih soseske (vasi ali občine) dobile v last, samovoljno razdelili na individualne (poedine) lastnike. Ta razdelitev pa je bila zelo negospodarsko in nesmotrno izvršena. Nekateri deli (nazvani »talle«) so bili široki le po nekaj metrov, dolgi pa po več sto metrov. Večino takih delov so novi lastniki do golega posekali in nato prodali imovitejšim sovaščanom in lesnim prekupevalcem.

Avstrijski državni zakon iz leta 1883. pa je omogočil nadrobno razdelitev še ostalih gozdov, tako imenovanih sosesk in agrarnih

Gozdarstvo

O drobljenju gozdov

Ing. Mazi Stanko

Gospodarstvo v kmečkih gozdovih je problem, za katerega bi se morala zanimati vsa naša javnost. Ta problem je važen s socialnega in s čisto ekonomskega gledišča. Socialni problem je v tem, da naš kmet znaten del svojih dohodkov doblja iz gozda. Če mu bo gozd propadel, se bo tudi naš kmet popolnoma sproletariziral. Ekonomski problem kmečkega gozda pa je v tem, da kmečki gozd daje komaj polovico tega, kar daje dobro oskrbovana skupna večja gozdna površina (veliko gozdno posestvo), ki jo upravlja strokovnjak. Sicer najdemo tudi med malimi kmečkim gozdovi zelo lepe sestoje, ki dajejo obilen prirastek, takih gozdov pa je na žalost malo.

Gozdarska znanost zastopa dobro utemeljeno mnenje, da je v gozdu mogoče resumno gospodariti, t. j. z malimi stroški doseči čim večji dohodek in donos, le na večjih gozdnih površinah. Čim manjša je gozdna površina, tem manjša je tudi možnost za racionalno upravljanje gozdnega gospodarstva. Z delitvijo gozdov, sposobnih za normalno gozdno proizvodnjo, v manjše produktivne objekte se trga gozdno-gospodarska celina, podira se gozdni kapital, povečavajo se stroški gospodarjenja, uprave in čuvanja; gozda ni mogoče izkoriščati po nekem načrtu in tako, kot bi sestoju najbolj koristilo. Zato je nedeljivost gozda treba čuvati v največji meri.

Skoraj 80% vseh gozdov v naši pokrajini je v kmečki posesti. To se pravi: odločilno vlogo pri eni najbolj aktivnih postavk našega narodnega gospodarstva — saj je les

naš glavni izvozni predmet — imajo kmečki gozdovi.

V veliki večini kmečkih gozdov pa se kaj slabo gospodariti. Glavne napake so:

1. negospodarsko in brezmiselno izsekavanje pogosto še nezrelih sestojev;
2. gozdov se sploh ne goji, čisti, trebi in redči kakor treba;
3. pogozdovanje in obnova redčin, posek in golčav se izvaja zelo malomarno in redkokdaj pravočasno;
4. steljarenje in nabiranje listja se izvaja premočno in brez načrta;
5. drobljenje, delitev ozir. odprodaja gozdov in gozdne površine.

Zaradi vseh teh vzrokov propada naš gozd in z njim vse naše gospodarstvo, ki je od njega odvisno.

Ko je enkrat gozd prazen in presahnejo dohodki, ki jih je ta dajal svojemu lastniku, ohromi vse kmečko gospodarstvo. Zaradi tega pa ne trpi samo kmet-lastnik takega gozda, ampak ves narod. Saj kmečki stan je glavni vir, iz katerega črpa in obnavlja narod svoje živiljenjske sile. Oglejmo si, kako je pri nas z gozdom obrasla površina razdeljena.

Celokupno gozdno površino Ljubljanske pokrajine — 199.478 ha — si deli in jo ima v lasti 40.900 posestnikov. Od tega števila je 38.280, t. j. 93,5% posestnikov, ki imajo gozda do 10 ha (približno 17 johov). Na te male posestnike odpade v celoti samo 104.550 ha, torej nekaj več kot

skupnosti (»gmajne«), med posamezne upravičence. Tako je nastala naša mala kmečka gozdna posest. V tem stoletju pa se je ta pričela še bolj drobiti, kar je v zadnjem desetletju zavzelo že kar katastrofalen obseg. Posestva so tako razkosavajo, da je vedno bolj ogrožen njihov obstanek.

Ako prehodimo gozdne komplekse, ki so v lasti kmečkih posestnikov, vidimo parcele in parcelne dele, ki gredo v ozkih, le po nekaj metrov širokih pasovih, v dolžino do 500 m in celo 2 km, najčesče od vznožja do vrha hriba. Večinoma so taki deli veliki le po pol do enega in pol hektara. Neredko pride že s samim posekom drevoja na takih parcelah do motenja sosedove posesti.

Ako pa pogledamo mapni prepis posestva, ki spada k eni hišni številki, torej k enem gospodarju, bomo zapazili, da ima posestvo kaj pogosto po več takih malih gozdnih parcel, ki pa so žal v naravi ločene vsaka zase ter po zemlji, legi in kakovosti tal ter seveda tudi po količini in kakovosti lesne zaloge (glavnice) zelo različne.

Možnost rentabilnega gospodarjenja je v gozdarstvu vezana na velikost površine. To drži sicer tudi v poljedelstvu, pri gozdu pa je to osnovno pravilo. Zato zastopa gozdarska znanost v glavnem mnenje, da na malih gozdnih površinah ni mogoče racionalno gospodarjenje. V nasprotju s poljedelstvom, kjer more mali obrat dostikrat prav dobro uspevati in konkurirati z veleposestvom, pa kaže gozd to posebnost, da je prikladen skoraj izključno le za veleobrat; z drugimi besedami se pravi, da nam gozdovi prinašajo večje koristi samo na velikih površinah pod enotnim gozdarskim vodstvom.

Prav tako kot pri denarnem gospodarstvu, ki je vplivno lahko le, če je dovolj veliko, je tudi z gozdno posestvitvijo. Denarni kapital 10.000 lir nima velikega pomena; obresti so tako majhne, da ne pridejo v poštev pri vzdrževanju osebe, ki ga ima. Tem večja je zato nevarnost, da se kapital zapravi že pri najmanjši potrebi. Nasprotno pa je z večjim kapitalom, recimo 500.000 lir. Obresti znesejo tu že tako veliko vsoto, da more lastnik od njih živeti. To lastnika stalno opominja, da je treba glavnico čuvati.

Pri gozdu se glavnica od obresti komej loči in za laika, ki gospodari brez gozdarskega načrta, so obresti — lesni prihodek — skoraj neopazne. Seveda je potem naenajanje glavnice pogosto. Tako ravnanje z gozdom nasprotuje osnovnim zahtevam gozdnega gospodarstva in je ono glavno zlo, ki povzroča splošno slabo stanje in razvrednotenje malih gozdnih površin.

Kot je bilo že omenjeno, je eden izmed glavnih vzrokov slabega stanja in propadanja kmečkih gozdov tudi njih drobitev ali delitev. Vzrokov za drobitev je več, in sicer: a) krčitev za stavbišča ali za izpremembo v drugo kulturno vrsto (pašnik ali njivo); b) dediščine; c) izplačila dot; d) ženitve; e) odplačila dolgov in visokih obrest; f) prisilne prodaje; g) konkurzi in špekulacije in ne na zadnjem mestu nepoučenost, nerazsodnost, nesreče v gospodarstvu ali družini in siromaštvo.

Proti krčitvam v stavbne ali poljedelske namene s tem zvezanim delitvam ter odprodajam oziroma odtujitvam ne more biti nikakega preprečevala, izvemši primere zaščitenih gozdov.

Pač pa se opravičeno lahko prigovarja delitvam ozir. odtujitvam, navedenim pod ostalimi točkami. Da se prepreči slabe posledice drobljenja kmečkih gozdov, bo treba na novo urediti našim razmeram ustrežajoče kmečko dedno pravo in način prevzemanja kmečkih posestev. Običaj, da

po starših prevzame posestvo tisti izmed otrok, ki največ nudi, često ogroža obstanek prevzete kmetije. Dalje pri prevzemanju posestva prava njegova vrednost često niti ni znana. Posestva so večinoma pregodno prevzeta. Kaj se s takšnimi posestvi godi, zlasti ako je veliko volil in so dote znatne, pa vemo vsi. Zato naj bi pri prevzemanju posestva z gozdom, ki je kmetova hranilnica, vrednost gozda ocenil gozdarski strokovnjak ne glede na to, ali je posestnik napravil oporoko ali ne. Posestvo mora biti ocenjeno tako, da bo prevzemnik mogel izpolniti obveznosti, ne da bi bil prisiljen načeti ono lesno glavnico, ki mora v interesu obstanka in napredka gozda ter kmetije ostati v gozdu nenačeta; še manj se sme dovoliti, da bi radi prevzema posestva moral prevzemnik odprodajati dele svojega gozda.

Prisilne prodaje, konkurzi, špekulacije z gozdnimi zemljišči in podobno pa bodo odpravljene, čim bo izšel poseben zakon o ureditvi dednih kmetij ter zakon o gozdnih zadrugah za ona posestva, ki ne bi bila priznana k dednim kmetijam. S tem bi se določila najmanjša površina kmečkega gozda, ki se ne sme ne deliti, ne prodati, ne obremeniti in niti z dražbo odvzeti. Taki gozdovi bi se z ostalo kmetijo vred zaščitili in bi stalno ostali last ene in iste kmečke hišne številke. Kajti naravni kapitali, in to je tudi gozdno tlo s svojim rastočim lesom, ne smejo biti neomejeno lastništvo samo ene generacije. Dolžnost vsake generacije je, da bodočim pokolenjem pusti v nasledstvo če ne boljša, pa vsaj, kar se proizvodnje sposobnosti tiče, takšna naravna bogastva, kakršna je sama nasledila od prejšnje generacije.

Pred ustanovitvijo dednih kmetij ter gozdnih zadrug bi bilo treba izvesti zaokrožitve (arondacije) in zložbo (komasacije) posameznih posestev ter določiti za proizvodnjo lesa potrebno najmanjšo površino gozda, ki mora stalno ostati pri posestvu. Ta dolnja meja bo seveda v raznih krajih različna, ker je odvisna od raznih okolištin. Tako sodijo strokovnjaki, da bi malo kmečko posestvo, ki obsega 6 ha polja in travnikov, moglo trajno kriti svoje potrebe po lesu, drevih in stelji le, ako bi imelo približno 5 ha gozda. Treba pa bi bilo ta gozd oskrbovati skrbno in štedljivo izkoriščati.

Lesne zadruge za prodajo gozdnih proizvodov so se pri nas prav lepo uvedle in so pokazale odlične uspehe. Isto bi nedvomno bilo z gozdnimi zadrugami, ki so mogoče najboljša in najradikalnejša rešitev vseh vprašanj, tičečih se male gozdne posesti. Le začeti je treba in pošteno nadaljevati! Ni pa naš namen tu podrobneje razpravljati o dednih kmetijah, gozdnih zadrugah ter zaokrožitvi in zložbi gozdov, ker so to vprašanja, ki zahtevajo obširne razprave.

Naše stremiljenje mora v interesu nas vseh težiti k temu, da se omeji promet z gozdom ne samo pri prenosih po lastnikovi smrti, ampak tudi pri vseh drugih prenosih za časa življenja lastnikovega. Brez oblastvenega dovoljenja se ne bi smelo na eni strani gozda odprodajati in ne na drugi strani kupovati, ako kupec ne bi izpolnjeval gotovih pogojev.

Z ozirom na našo sedanjo zakonodajo bi bili našti predlogi težko izvedljivi. Naš zakon o gozdu določa v § 106: »Občinski in vaški gozdi se ne smejo deliti. Izjeme ureja poseben zakon. Gozdi in gozdna zemljišča zasebnikov se smejo deliti z dovoljenjem oblasti. To dovoljenje daje za gozde do 500 ha ban, za večje površine pa minister za gozdove in rudnike.« (Zakon je izšel leta 1929.)

Kot vidimo, zakon načeloma dovoljuje delitev zasebnih gozdov in gozdnih zemljišč in ne našteva podrobnih pogojev, ki bi jim morala zadostiti tako prodajalec, kot kupec, da jima upravno oblastvo izda dovoljenje za delitev. Ni pa gornji paragraf dovolj jasn, ker ne tolmači, kaj naj se pod delitvijo razume. Tistemu, ki zadevo presoja, je na prosto voljo dano, da smatra za delitev samo razdelitev cele katastrske parcele na dva ali več delov (n. pr. kat. parcele št. 350 na kat. parceli št. 350/1 in 350/2 oziroma kat. parcele št. 730/3 na kat. parcele št. 730/3, 730/4 in 730/5) ali pa tudi odprodajo cele kat. parcele (n. pr. cele kat. parcele št. 350 ali cele kat. parcele št. 730/3) od posestva.

Celotni zakon o gozdu prevaja osnovna misel: ohraniti gozd trajni lesni proizvodnji. Ta namen pa je mogoče doseči in ohraniti edino tedaj, če ima vsak gozdni kompleks vse pogoje za umno gospodarjenje. Iz prejšnjih izvajanj vemo, da je za dosego tega potrebna dovolj velika gozdna površina. Predpise dosedanjega zakona, ki dovoljujejo odprodajo oziroma odtujitev celih katastrskih parcel ali njihovih delov pod krinko delitve, bo treba spremeniti. Prav tako bo potrebno z novimi zakonskimi predpisi določiti najmanjšo količino gozda, ki mora pri kmetiji določene površine njiv in travnikov stalno ostati. Odobritev za delitev bi bilo namreč odreči, kadar bi se posestvo tako zmanjšalo, da bi se bilo bati obubožanja in propasti kmetije.

Zaenkrat je najbolj nujno potrebno in lahko izvedljivo, da se § 106. zakona o gozdu dopolni z odstavkom, ki bi izrecno navajal, da se za delitev gozda smatra vsaka odprodaja oziroma odtujitev enega ali več delov ene katastrske parcele, kakor tudi celih katastrskih parcel. Treba je namreč smatrati za osnovo, od katere se delitev izvaja, ne številko kat. parcele, ampak hišno številko, kateri dotična parcela pripada. Dalje je treba paragrafu dodati, da se sme v zemljiški knjigi zaznamovati prenos z gozdom obrasle površine le, če sta prodajalec in kupec dobila predhodno od upravne oblasti potrebno dovoljenje.

Ni ravno treba biti strokovnjak, da se zapazi ogromne izgube, ki jih naše gospodarstvo trpi zaradi slabega ravnanja z majhnimi gozdovi. Vprašanj, tičečih se naših gozdarskih razmer, ne smemo gledati s stališča sentimentalnosti in liberalizma. Pri njihovem reševanju nas mora voditi edino načelo: dobrobit skupnosti. Vsi napor naše gozdarske politike morajo težiti k temu, da se načini proizvodnje čim bolj izpopolnijo in da se odstranijo vsi nedostatki, ki zavirajo razvoj našega gospodarstva. Eden teh pa je v veliki meri drobitev kmečke gozdne posesti.

Gospodinjstvo

Čistilni nadomestek

Za čiščenje pohištva, tal in pranje perila uporabljamo ob pomanjkanju mila kostanjevo vodo. Pripravimo si jo iz divjih kostanjev na sledeč način. Šest kostanjev olupimo, drobno zrežemo in namakamo 4 ure v štirih litrih mehke vode (deževnice). Vodo odcedimo skozi sito ali platno in pred uporabo zagrejemo; peni se in čisti kot milnica.

Drugo znano domače sredstvo je vođa, v kateri so se namakali očiščeni krompirjevi olupki. Pripravna je zlasti za pranje nogavic.

Kmetijski pravnik

Iz našega zemljiškega prava

(Nadaljevanje)

Dr. Fran Spiller-Muys

Lov na divjačino

V zvezi z zemljo so tudi lovske in ribarske pravice urejene s posebnimi zakoni, katerih podrobnejše obravnavanje bi presegalo okvir tega članka. Omenil sem že, da lovske in ribarske pravice omejujejo zemljiško lastnino. Na drugi strani pa je lov sam sestavina zemljiške lastnine, ki obsega predmete lovske pravice, namreč lovne živali; zakon smatra te živali za plodove zemljišč kakor ostali donos zemlje. Zato določa lovski zakon iz leta 1931, da pripada lovska zakupnina zemljiškemu lastniku po površini njihovih zemljišč, ki tvorijo lovišče; vendar sme občina skleniti, da se zakupnina ne razdeli, marveč vknjiži kot dohodek občine (§ 87. fin. zak. za leto 1936/37). Zemljiški lastnik sme izvrševati lov razen v ograjenem zverinjaku na svojem posestvu sam le tedaj, če ima najmanj 200 ha (preje 115 ha) neprekinjene zemljiške površine. Sicer spadajo njegova zemljišča pod občinski lov, ki ga oddaja okrajno glavarstvo na javni dražbi v zakup na 12 let.

Na dvoriščih, v vrtovih in na zemljiščih, ki so trajno ograjena (razen zverinjakov), ne sme loviti niti lovski upravičenec niti zemljiški posestnik, če se nista pogodila.

Lov je prepovedan tudi:

1. po oranem polju, izvzemši okopavine od 1. februarja pa dokler se ne poberejo pridelki;
2. po travnikih od 1. aprila pa dokler se ne spravi seno in otava;
3. po vinogradih od 1. februarja pa dokler se ne oberejo;
4. po tobačnih nasadih, vrtovih in zelenjadnih nasadih, dokler se ne poberejo pridelki (§ 23. lov. zak.).

Zemljiški lastnik, zakupnik ali užitek ima pravico v svoji ograjeni naselbi ali na ograje dvorišču ali in ubiti nezaščiten divjačino, ki jo podrobno našteva lovski zakon v § 2. Zverjad, to so medved, ris, divja mačka in volk kakor tudi divje svine, sme na področju svojega posestva vsakdo uničevati, toda s strelnim orožjem samo v krajih, ki so po tej vrsti divjačine ogroženi in kot taki proglašeni z banovinsko uredbo.

Ris, volk, divja svinja, jazbec, divja mačka, dehor in hrček pripadajo onemu, ki jih je ubil na zakonito dovoljeni način. Vsa druga zverjad in divjačina pripada lovske-mu upravičencu (§ 3. lov. zak.).

Cudno in nerazumljivo je, da je lovski zakon iz leta 1931 obdržal v veljavi osvojevalne lovne rezervate (pridrške), na tujem zemljišču izza fevdalnih časov, in to v dobi, ko je bila aktualna agrarna reforma; prepovedal pa je ustvarjanje novih rezervatov razen na državnih posestvih. Vendar se na zahtevo lastnikov obremenjenih zemljišč lovni rezervati na tujem zemljišču lahko odkupijo (§ 108. lov. zak.).

Slično, kakor sedaj pri nas, je urejen lov v Nemčiji. Zakonodavstva nekaterih držav pa ne priznavajo lovskih pravic za sestavni del zemljiške lastnine, marveč za pravico države (državni regal). Loviti smejo tam samo osebe, ki so dobile dovoljenje za lov od pristojnih oblastev (lovske dovolilnice ali licence); tako je bilo do uveljavljenja enotnega državnega lovskega zakona leta 1931. na ozemlju predvojne Srbije,

Bosne in Hercegovine ter Črne gore, in velja še danes v Švici.

Nasprotno pa so skoro povsod in tudi pri nas ribarske pravice samobitne pravice brez zveze z zemljišči (izvzemši seveda zasebne ribnike in druge privatne zaprte vode); ribarska pravica zgolj upravičuje ribiča, da goji in lovi v ribji vodi ribe, školjke in košarčke (rake) po predpisih ribarskega zakona. Pri nas veljata še avstrijski državni ribarski zakon iz l. 1885. in kranjski deželni ribarski zakon z dne 18. avgusta 1888, ki je bil z izvršilnimi naredbami vred l. 1927. razširjen na vse ozemlje tedanje mariborske in ljubljanske oblasti (čl. 236. fin. zak. za l. 1927/28). Ta zakon določa, da je vse tekoče vode ne glede na zemljiške meje in stare ribolovne pravice razdeliti na ribarske okraje ali revirje po v naravi danih pogojih za umno ribarsko gospodarstvo. Revirji so samostojni ali zakupni. Zakupne revirje daje pristojno okrajno glavarstvo v zakup za 10 let, zakupnina pa se razdeli med ribarske upravičence po razmerju njihovih v okraj privzetih ribjih voda. Samostojni okraj pa obsega vodno progo, glede katere obstoji le ena ribiška pravica. Potem takem pušča naše ribarsko zakonodajstvo nedotaknjene pridobljene ribolovne pravice iz fevdalne dobe, kakor so obstojale ob odpravi zemljiškega podložništva l. 1847. Pač pa je državni ribarski zakon iz l. 1885. ukinil prost ribolov, kjerkoli je še obstojal na vodah, ki si jih niso lastile zemljiške gospodarske. Ribolov na takih vodah je kranjski ribarski zakon odkazal deželi (bilo pa jih je malo), ribolov v umetno nabranih vodah (ribnikih, bajerjih itd.) in po umetno napravljenih strugah pa posestnikom teh naprav ozir. zemljiškim posestnikom (§ 4. kranj. rib. zak.). Zemljiška lastnina daje ribarsko pravico le v umetnih ribnikih in strugah. In pa pri poplavih je zemljiški lastnik upravičen, da polovi ribe, ki ostanejo, ko odteče voda, na njegovem zemljišču; vendar jih ne sme z umetnimi napravami zadrževati, da se ne bi mogle vrniti v vodno strugo.

Zemlja in voda

Slično kakor lovski in ribarski zakon urejajo tudi vodni zakoni le uporabljanje in izkoriščanje vode, njenega učinka in njene sile. Saj prava posest ali lastnina tekoče vode ni mogoča. Izrecno priznava vodni zakon zemljiškemu lastniku sledeče vode kot njegovo last: 1. pod njegovim zemljiščem se nahajajočo podtalno vodo in na njegovem zemljišču izviračo vodo; 2. deževnico in snežnico, ki se nabere na njegovem zemljišču; 3. vodo v vodnjakih, kapnicah, ribnikih in silčnih napravah; 4. odtok iz teh voda, dokler se ne izlijejo v kako drugo privatno ali javno vodo in dokler ne zapustijo njegovega zemljišča. Vendar je lastnina glede teh zasebnih voda omejena z ozirom na pravice drugih do vode in v korist splošnosti; zemljiški posestnik ne sme zaježiti ali odvajati vode tako, da bi nastala škoda na tujih sosednjih zemljiščih (vsled zamočvirjenja ali poplavljenja), tudi ne sme izpremeniti naravnega toka vode na škodo nizdol ležečih zemljišč (ker bi ostala ta zemljišča brez vode), niti ne sme ovirati odtoka vode na škodo višje ležečih zemljišč (ker bi se zamočvirila ali zatopila). Zemljiški posestnik končno ne sme po-

rabiti vse vode, ki teče po njegovem zemljišču in mora vodo, če jo je zajel in napeljal na svoje naprave, speljati nazaj v naravno strugo, preden zapusti njegovo zemljišče, razen če bi vsled odvajanja vode ne nastala nobena škoda drugim, ki imajo tudi pravico do vode. Podrobnejša razmotrivanja spadajo v precej obširno vodno pravo. Tu nas zanimajo le še ona vprašanja, ki se tičejo zemlje, n. pr. čigava je zemlja, ki jo voda naplavi, in otok, ki nastane vsled naravnih dogodkov sredi tekoče vode, in čigava je struga, ki jo zapusti tekoča voda. Taki dogodki sicer niso pogosti, vendar je potrebno, da jih zakon predvideva. Zato določa § 410. obč. drž. zakonika, da pripada zemlja, ki jo vodovje neopazno naplavi k bregu, lastniku brega. Sredi reke nastali otok imajo izključno pravico prisvojiti si ga lastniki zemljišč, ležečih na obeh bregovih, in sicer gre vsakemu bregu polovica otoka, medseboj pa si imajo pripadajočo jim polovico razdeliti posestniki po razmerju dolžine svojih obrežnih zemljišč (§ 407. obč. drž. zak.). Otoki na plovnih rekah so pridržani državi (plovne reke so one, po katerih plovejo ladje ali vezani splavi). Ako reka ali potok zapusti svojo strugo, imajo predvsem zemljiški posestniki, ki trpijo škodo po novem toku vode, pravico do odškodnine iz zapuščene struge ali njene vrednosti, sicer pa pripade zapuščena struga posestnikom na njo meječega obrežja tako, kakor je to odredeno za nastali otok (§§ 409. in 410. obč. drž. zak.). Ako voda nanese znaten kos zemlje k tujemu bregu, izgubi prejšnji lastnik te zemlje svojo lastninsko pravico do nje le tedaj, ako je v enem letu ne uveljavi (§ 412. o. d. z.). Isto načelo velja smiselno, če se udre ali zdriži znaten kos zemlje z bližnjega hriba na tuje zemljišče.

Če se z regulacijo reke ali potoka pridobi zemlja, pripada ista onemu, ki nosi stroške regulacije; če pa regulacijsko podjetje več ne rabi te zemlje za boljše zaledinjenje in utrjevanje bregov, jo mora na zahtevo odstopiti mejašem proti plačilu njihove vrednosti (§ 28. kranj. vod. zak.).

Po § 413. občega državnega zakonika je vsak zemljiški posestnik upravičen svoj breg utrjevati, da ga reka ne trga. Vendar nihče ne sme delati takih zgradb ali nasadov, ki bi lahko izpremenili naravni tok vode ali škodovali plovbi, mlinom, ribarjenju ali drugim tujim pravicam. Take naprave se smejo delati le s posebnim dovoljenjem upravnega oblastva (vodopravnim dovoljenjem). V tej zvezi treba omeniti, da naš veljavni vodni zakon ne ureja izrabe podtalne vode, ki jo, kakor navedeno, smatra neomejeno za last zemljiškega imetnika. In vendar se večkrat zgodi, da se vodnjak posuši, če sosed svojega preveč poglubi. Po občem državljan-skem pravu sosed ni odgovoren za povzročeno škodo. To je važno posebno za zdravilne vrelce, za katere tudi pogrešamo predpise o njihovi zaščiti.

Mnogokrat postane sporna meja med zasebnim zemljiščem in ob njem tekočo reko ali potokom. Tudi tega vprašanja naši veljavni zakoni izrecno ne rešujejo (pač pa osnutek za novi vodni zakon iz l. 1913.). Praksa se je ustalila in sifratu, in ni drugih dokazov, za mejo normalnega stanja vode, to se pravi ono stanje vode, kakršno je v pretežnem delu leta.

Važna je določba vodnega zakona (§ 5. kranj. vod. zak.), da so privatni potoki, če se ne da dokazati kaj drugega, priti-klna onih zemljišč, preko katerih ali med katerimi tečejo, in to po razmerju dolžine obrežnih zemljišč. Po istem načelu in razmerju imajo lastniki obrežnih zemljišč ob

tekoči, privatni vodi pravico do uporabe polovice mimo tekoče vode.

Vodni zakon nadalje določa (§ 12.), da prehajajo pravice do izrabe vode, če se vodopravno dovoljenje ne glasi izrecno na osebo prosilca, na vsakokratnega lastnika naprave ali zemljišča, za katero se je dalo dovoljenje.

Iz vodnega prava izhaja obveza, da morajo zemljiški lastniki s svojimi zemljišči pristopiti vodni zadrugi, če se ustanovi po predpisih vodnega zakona radi zgradbe namakalnih, osuševalnih ali regulacijskih naprav.

Zemlja in rudnine

Zemlja daje poleg rastlinskih proizvodov še tudi rudnine. Ker pa je po zakonu vsa zemlja v neomejeni globini last onega, čigar je zemeljska površina, so njegova last tudi vse rudnine, ki se nahajajo v zemlji. Izvzete so pa sol, ki spada pod državni monopol, in tiste rude, ki jih je rudarski zakon pridržal, da si jih sme prisvojiti in jih sme izkoriščati le oni, ki si pridobi rudarsko pravico po rudarskem pravu. Take pridržane rudnine so vse one, iz katerih

se pridobivajo razne kovine, žveplo, galun ali galica, potem cementne vode, grafit, premog in zemeljska smola (bitumen). Zemljiški lastnik torej lahko izkorišča na svoji zemlji vse drugo, n. pr. kamenje, gruč, marmor, apno, sadro (gips), ilovico, bariolino zemljo, šoto itd. Izkoriščanje teh rudnin odda lahko zemljiški lastnik tudi drugim v zakup ali kako drugače, vsekakor so te rudnine lahko vir bogatega donosa zemlje. Prej navedene pridržane rudnine pa se smatrajo za rudniško lastnino, ki jo podeljuje država po svojem rudarskem oblastvu in ki obstoja iz jamskih mer, t. j. pravokotne ploskve v izmeri 45116 kv. m ali dnevnih mer, ki obsegajo po 11500 kv. m. Toda to in vse drugo o rudah spada v zanimivo in še čisto starinsko rudarsko pravo.

Zemlja in zaklad

O zakladu v zemlji določa zakon, da pripada polovica lastniku zemljišča, a druga polovica najditelju, odkar se je država odrekla svojemu deležu. Toda zakladov skoraj ni. Največji zaklad zemlje je kruh, ki nam ga daje. (Nadaljevanje sledi)

kanju drugega prikladnejšega izraza. V tem smislu bi izdajatelju pri morebitni prihodnji izdaji priporočili uporabo prikladnejšega naslova. Nikakor pa s temi našimi opombami nočemo in ne maramo zmanjševati vrednosti in pomembnosti onega, kar »Zbornik« prinaša.

Ko že govorimo o zbornikih, naj bo dovoljeno, izraziti nekaj misli na splošno. Slovenci kmetijsko-strokovnega zbornika nimamo. Pač imamo precej kmetijskih strokovnih listov, ali smo jih vsaj imeli, bodisi splošno-kmetijskih, bodisi takih, ki so obravnavali posamezne panoge kmetijskega udejstvovanja. Večkrat se je zdelo, da imamo takih listov kot maloštevilen narod kar preveč. Često so se pojavljale tudi tendence, kmetijsko-strokovne liste združiti in poenotiti. Navadno to ni uspelo. Nasprotno, pojavljali so se celo novi, bi rekli, konkurenčni listi. Mesto izboljšanja obstoječih listov smo cepili moči tudi tam, kjer iz strokovnega vidika to ni bilo prav nič potrebno. Pri vsem tem pa smo zanemarili ono plat, ki nam je manjkala. Noben tak list, naj si je izhajal mesečno enkrat ali dvakrat, naj ga je izdajalo to ali ono društvo ali ta ali ona ustanova, ni mogel objavljati daljših, dokumentiranih sestavkov, ker jih ni mogel priobčiti natenkrat, če ni hotel zanemariti ali po mačehovsko obravnavati vseh drugih panog kmetijskega udejstvovanja. Kot narod, ki stremi za napredkom, pa potrebujemo list, ki bo mogel objavljati tudi daljše razprave iz vseh kmetijskih panog brez bojazni, da bi bil enostranski. To naj bi bil pravi, resničen kmetijski zbornik, ki bi bil tudi v stanju, nas, naše kmetijstvo in naše napore ter prizadevanja dostojno predstavljati tudi pred obsežnejšo publiko. Mogoče bi kmečko poverjeništvu to misel vzelo v pretres in jo kot najpoklicanejše poskusilo uresničiti.

Knjižernost

Misli ob zborniku za sadjarstvo in vrtnarstvo

Ing. J. Zaplotnik

Sadjarstvo in vrtnarstvo društvo je kot nadomestilo za svoje dosedanje glasilo »Sadjar in vrtnar«, ki je izhajalo mesečno, izdalo posebno publikacijo pod naslovom »Zbornik za sadjarstvo in vrtnarstvo«. Kakor čujemo, bo društvo ta zbornik izdajalo polletno. Vsebinsko Zbornik v celoti nadaljuje tradicije »Sadjarja in vrtnarja«. Člankom iz sadjarstva: Usmeritev naše sadjarske in vrtnarske produkcije v bodočnosti. Možnost razvoja sadjarstva v naši deželi. Predlog k našemu izboru jabolk. Vzgoja krošnje srednje in visoko debelne drevja, Svicarska rez, Lišaji in mahovi. Brez dela ni jela. Važna dela v sadovnjakih. Obrezovanje sadnega drevja z ozirom na obremenitev. Zatiranje sadnih zajedalcev med rastno dobo. Už v sadovnjaku. Sadje in sadni sok. Bezeg — škodljivec. Kol, slede članki z vrtnarstva: Kakršno seme, takšen plod. Zaprta greda. Razkuževanje semen in zemlje v vrtnarstvu. Varstvo vrtnin pred zajedavci v dobi rasti. Najnavadnejši semenski pleveli. Vrt in krompir. Rabarbara. Beseda o kumarah. O paradižniku. Kaj raste na smeteh, in cvetličarstva: Iz vrta vejeta ljubizen in pomlad. Pomlad prihaja v deželo. Z lepimi vrtovi v lepšo bodočnost. Mahonija, nato pa se vrste drobni nasveti in zanimive vesti pod naslovi »Dobro da veste« in »To in ono za vsakogar«. Članki so večinoma bogato ilustrirani, kakor je bilo že v navadi pri »Sadjarju in vrtnarju«. Nova pa je lepa barvasta priloga kot Humkova priloga št. 1, ki predstavlja sorto jonatan s kratkim opisom te sorte. Vsekakor je ta zbornik dokaz vztrajnosti in žilavosti Sadjarskega in vrtnarskega društva, da tudi v izrednih razmerah z izrednimi sredstvi vzdrži staro izročilo in stike med članstvom.

Nečesa pa v tem zborniku pogresamo. Navajeni smo, da pri vseh zbornikih razvrščamo vsebino po ustaljenih vidikih: razprave, članki, poročila, razno. Navadno je težišče zbornika na razpravah, potem na poročilih ali referatih, medtem ko član-

ki in razno stopajo bolj ali manj v ozadje. V pričujočem zborniku pa pogrešamo prav ti dve bistveni poglavlji resničnega zbornika. Ne vemo, v koliko je Sadjarsko in vrtnarsko društvo imelo pred očmi pri izdaji svojega zbornika vsebinsko ustaljeno obliko zbornika, in če ni morda uporabilo izraza »zbornik« samo ob pomanj-

Zgodovina kmetijstva

Prof. B. T.

Naš kmet in kmetijstvo na Kranjskem v dobi po Napoleonovih vojnah (1814—1848)

(Nadaljevanje)

2. Kmet in država; davki

Razen od zemljiškega gospoda, ki je predstavljal za kmeta v dobi, ki jo obravnavamo, neposredno oblast, je bil kmet odvisen, seveda tudi od države. Država skrbi za zunanjo in notranjo varnost, upravlja vse javne zadeve in okrbuje sodstvo, zaradi česar vzdržuje stoječo armado vojaštva in sedečo armado uradništva, ustvarja določene pravne razmere, brez katerih je obstoj družbe nemogoč, pa najsi so te pravne razmere kakršne koli že; nadalje skrbi država v večji ali manjši meri za javno zdravstvo, za izobrazbo, ki ji je temelj šolstvo, in pa za dvig gospodarstva že s tem, da gradi prometna sredstva, uravnava uvoz in izvoz raznih pridelkov in izdelkov in sklepa z drugimi državami trgovinske pogodbe. V kakšnih smereh in po kakšnih načelih se upravlja država, kakšne so v njej pravne razmere in v kolikšni meri skrbi za dvig gospodarstva — vse to je odvisno seveda od mnogih činiteljev, izmed katerih splošni nazori, ki vladajo v določeni dobi, gotovo niso najmanj odločilni. — Avstrija, kakršna je izšla iz Napoleonovih vojn, je

bila strogo absolutistična država in se je močno razlikovala od Avstrije 18. stoletja, ko je vladalo v njej v dobi Marije Terezije in Jožefa II. in pod vplivom prosvetljenjskih in fiziokratskih idej na vseh področjih pa tudi v korist kmečkih podložnikov prav živahno reformistično delo. Vse to delo je zamrlo že s smrtjo Jožefa II.: konec mu je napravila prav za prav v Srednji Evropi francoska revolucija (1789.). Franc I. (1792.—1835.) je že ob nastopu svoje vlade zapeljal avstrijski državni voz na izvožene tirnice »starih in dobrih časov«, po končni zmagi nad Napoleonom pa se je absolutizem celo še stopnjeval; državniški predmarš Avstrije so sicer sprejeli v svoj program drugi del izreka Jožefa II. — nič z ljudstvom —, zavrgli pa so prvi del: vse za ljudstvo. Vlada Franc I., ki je nastopal sicer povsod kot dobri deželni oče, se je sicer vrtikala v vse in prav v podrobnosti, toda le malokje je pospeševala napredek, ki ga je rajši celo zavirala, skušajoč staro kolikor moči ohraniti. Od tod izvira, da je v naših krajih iznova utrdila po Francozih močno zrahljano zemljiško zavezo, plemstvu pa le ni obnovila patrimonialnega sodstva, kajti

hotela je imeti vse vaje same v rokah. Na gospodarskem, zlasti na kmetijskem področju ni ustvarila nobenega napredka — če izvajamo napravo stalnega katastra, o čemer bo govor kasneje. Razen tega pa je bil tudi tedanji državni aparat preokoren, da bi mogel karkoli v kratkem času in dobro dovršiti. Za vsako dovoljenje — tudi če se je tikalo zgolj gospodarstva — je bilo treba čakati na rešitev dolgo dobo, včasih celo več let. Pobud za napredek v gospodarstvu ni manjkalo — saj jih je mnogo izšlo iz Kmetijske družbe in celo ilirskega gubernija, vendar je večina predlogov obležala v zaprašenih omara dunajskih uradov, kjer so se neresni akti kopičili in kopičili. Ko je Kranjska kmetijska družba zaprosila, da bi smela za dvig kmetijstva ustanovljati na deželi svoje podružnice, niti odgovora ni dobila. Kmet je bil tako prepuščen samemu sebi, po šegah dedov je obdeloval zemljo, nedozvzet za vsako izboljšanje in vsak napredek; pa temu se ne smemo prav nič čuditi, kajti država je prav malo in prav slabo poskrbela za njegovo izobrazbo: nekaj malega katekizma, črkovati in »ajmalajns« — to je bilo vse, kar se je mogel kmečki otrok naučiti v zelo redko sejanih šolah, če jih je seveda sploh obiskoval. Imel pa je kmet samo eno gorečo in skrivno željo, ki se mu je zbudila v dobi francoske okupacije in ki ni zamrla; ta želja pa je bila: rešiti se zemljiške zaveze.

Državi je vsak državljani ali podložnik dolžan dajati denarni, v primeru potrebe pa tudi krvni davek. Glede zadnjega moramo omeniti, da v dobi, ki jo obravnavamo, ni bil potreben; po porazu Napoleona je zavladal v Evropi mir, ki je trajal pri nas do l. 1848. Seveda pa je bilo treba kmečkim sinovom in predvsem njim služiti vojaške, kajti samostojni obrtniki, delavci po večjih obrtnih delavnicah in tovarnah in dijak v dobrih redih so bili od vojaške službe oproščeni, izmed kmetov pa le posestniki, ki so imeli določeno površino zemlje. Prvotno je trajala vojaška služba štirinajst let, s patentom cesarja Ferdinanda I. z dne 14. februarja 1845, pa je bila skrajšana na osem let, kar so občutili tedaj že kot veliko olajšavo.

Kar se davkov v denarju tiče, pa noben davek tako globoko ne posega v kmetijsko gospodarstvo kakor zemljarina in pa hišni davek (davek od stanovanjskih poslopj). Ta dva davka si hočemo v naslednjem ogledati.

a. Zemljarina.

V srednjem veku so dobivali deželni knezi glavne dohodke iz carin in pa iz svojih posestev, tako zvanih regalijev, med katere so spadali predvsem rudniki. Ko je ob koncu srednjega veka naravno gospodarstvo prešlo v denarno in ko so si po iznajdbi smodnika deželni knezi zlasti v naših deželah zaradi neprestane turške nevarnosti vzdrževati plačano vojaštvo, pa dohodki iz carin in regalijev niso več zadostali. Treba je bilo poiskati novih virov dohodkov in te virov so našli v obdavčenju premoženja; ker je tedaj premoženje obstajalo v glavnem v zemljiški posesti, smemo že te davke smatrati za nekak zemljiški davek (zemljarino), ki predstavlja kakor drugod tako tudi pri nas najstarejšo obliko direktnega obdavčenja. Način, kako se je ta davek, ki ga je moralo izpočetka plačevati predvsem plemstvo, določal in pobiral, je bil kaj enostaven: vsako leto so se sešli deželni stanovi

(plemstvo, višja duhovščina in zastopniki mest) kot predstavniki dežele na posvetovalje, kjer je odposlanec deželnega kneza zahteval določeno vsoto denarja predvsem kot prispevek dežele za njeno obrambo; stanovi so zahtevali vsoto navadno dovolili, nato pa so jo sami ali po svojih organih porazdelili na posamezne zemljiške posestnike — izpočetka kar po splošni ocenitvi njihovega zemljiškega premoženja, kasneje pa po tako zvanih **giltah**, ki predstavljajo v bistvu najstarejšo vrsto zemljiškega katastra. Gilta je bila v denarju izraženi dohodek zemljiških gospodarstev iz njihovih posestev in je obenem izražala tudi njihove dohodke iz desetine in podložniških dajatev sploh in pa iz raznih zemljiškogospodarskih pravic, saj vemo, da so bile tudi te pravice, n. pr. sodna, zvezane z dohodki bodisi v naturi ali denarju. Z giltami, ki so bile v alpskih deželah sestavljene in natančno ocenjene po skupnem sklepu kranjskih, koroških, štajerskih, gorenjeavstrijskih in dolnjeavstrijskih stanov iz l. 1527, se je doseglo, da so bili davki pravično porazdeljeni med posameznike in sicer po velikosti njihovih dohodkov; odslej je vsak zemljiški gospod plačal vsako leto določeni odstotek od svojih zemljiških dohodkov; ta odstotek je bil včasih večji, včasih zopet manjši, kakršna je bila pač tisto leto celotna vsota, ki jo je zahteval vladar od dežele. Na skupnem posvetovalju v Pragi l. 1542. so se stanovi naštetih petero dežel sporazumeli tudi o tem, kolikšen del celotne vsote, ki jo zahteva deželni knez od vseh dežel skupaj, plača posamezna dežela, tako da ni bila nobena izmed njih v primeri z drugimi preobremenjena. Pri vsem tem moramo poudariti, da so se ti davki smatrali v 16. stol., t. j. v dobi, ko je bila oblast deželnega kneza slabotna, pač pa so imeli zato tem večjo moč deželni stanovi, le kot nekaka pomoč deželnemu knezu, ki so mu jo stanovi prostovoljno naklonili, smeli so mu jo pa tudi odreči. Ko se je v 17. stol. moč deželnih knezov na škodo stanov okrepila, pa davkov ni bilo mogoče več odkloniti, niti se niso mogli stanovi pogajati za znižanje zahtevane vsote. Toda vprav za dobo, ko so deželni stanovi svojo nekdanjo veljavo izgubljali, je značilno, da sta se oba privilegirana stanova, namreč plemstvo in duhovščina skoraj docela osvobodila vseh davčnih obveznosti. Omenili smo že, da so plačevali prvotno davke vladarju le plemiči; že l. 1527. pa je bilo dovoljeno, da so jih smeli polovico prevalliti na ramena podložnikov, kasneje so jih prevallili skoraj v celoti. Plemstvo je izgubilo tako precej na politični moči, zato pa se je gospodarsko skušalo čim bolj okrepiti.

Te razmere so trajale prav do srede 18. stol., ko je bila cesarica Marija Terezija (1740.—1780.) zaradi praznih državnih blagajin prisiljena izvesti davčne reforme. Storila je to s tako zvanimi **davčnimi rektifikacijami** (od l. 1748. dalje). Davčne rektifikacije so imele namen, da odpravijo dotodanje neenakomernosti v davkih, predvsem pa, da pritegnejo k plačevanju tudi plemstvo. Da bi se napravila osnova za pobiranje davkov, je moral vsak zemljiški gospod podati z dokazi in listinami podprto izjavo o dohodkih iz svojih zemljišč, iz desetini in drugih podložniških dajatev kakor tudi o dohodkih iz drugih zemljiškogospodarskih pravic. Podložniki so bili gledé svoje posesti sami zaslišani; vsak izmed njih je moral povedati, koliko orolov njiv, travnikov, vinogradov in gozdov ima; če mu površina posesti ni bila

znana, se je smatralo, da znašajo trije vagani posevka en oral, za svoj posevek pa je vsak kmet pač dobro vedel.

Kar se tiče ocenitve donosa iz zemljišč, je bil postopek pri dominikalnih (gospodarskih) zemljiščih drugačen kakor pri rustikalnih (kmetijskih). Pri prvih so namreč določili donos na osnovi desetletnega povprečja, od česar so odtegnili 25% kot stroške za obdelovanje, posevke in žetev; preostanek je predstavljal nato čisti donos, ki je bil izražen v denarni vrednosti in od katerega se je potem plačal določeni odstotek za davek. Pri kmetijskih zemljiščih pa ni bil ocenjen donos iz njih, nego ta zemljišča sama po sebi (to-rej kapital) in sicer po običajni prodajni ceni. Pri obeh so seveda upoštevali razre kulture (njiva, vrt, vinograd, travnik, pašnik, gozd, itd.), vsaka kultura pa je imela tri bonitetne razrede, pri čemer so upoštevali predvsem kakovost tal in seveda večjo ali manjšo rodovitnost posameznih zemljišč.

Celotno delo je bilo dovršeno l. 1760. Tako izdelani kataster, ki je v pravem pomenu besede vrednostni kataster, je imel dva dela: dominikalni in rustikalni, bil pa je brez kart, kajti zemljišča — kakor smo videli — niso bila izmerjena. Sam po sebi je sicer izkazoval precej pomanjkljivosti, vendar pa pomenja v davčnem sistemu velik napredek: pritegnil je, kakor smo že omenili, k plačevanju davkov tudi plemstvo, obenem pa so bili na njegovi osnovi razpisani davki vsaj v deloma pravilnem razmerju porazdeljeni med gosposko in kmetijsko posest. Na osnovi tega katastra je bilo za Kranjsko, ki je z njim razmeroma dobro odrezala, določeno, da plača za dobo desetih let vsako leto 430.000 gld. zemljarine.

Terezijanske davčne rektifikacije so se kmalu izkazale kot nezadostne in že cesar Jožef II. je spoznal potrebo po novi reformi v smislu pravičnejše in enakomernije porazdelitve davčnega bremena. Taka reforma je bila potrebnejša tem bolj, ker je že Marija Terezija smatrala rektifikacije kot samo začasne, dokler se ne ustvari kaj boljšega. Ker pa se je cesarju Jožefu II. zdelo, da bi trajalo pre dolgo, da bi se izdelal res točen, na natančni izmeritvi in individualni ocenitvi osnovani kataster, je ubral pot, ki je sicer vodila hitreje do cilja, vendar pa do manj natančnih izsledkov. S patentom z dne 20. aprila 1785. je namreč določil, da izmerijo strokovnjaki trigonometrično samo obsežnejše gozdove in visoke ter strme gorske predele, vsa ostala zemljišča pa je prepustil v izmerjenje posameznikom samim in sicer so ga ti izvršili pod nadzorstvom patrimonialnih uradnikov. Tudi donos zemljišč je bil ocenjen na ta način, da so lastniki zemljišč sami izjavili, koliko pridelkov pridelajo, na kar je bila celotna količina pridelkov zemljišča po tržnih cenah preračunana v denarno vrednost. Od tako dobljenega kosmatega donosa je bilo pri vsakih 100 gld. odtegnjenih za stroške za obdelovanje, za posevke in žetev pri pašnikih, zemljiščih, poraslih z grmičevjem, in pri gozdovih 21 gld. 15 kr., pri travnikih in vrtovih 17 gld. 55 kr., pri njivah in vinogradih pa 10 gld. 37½ kr. Kar je ostalo, je bil čisti donos in od tega se je potem plačeval določeni odstotek kot zemljarina.

(Dalje prihodnjik.)

Opomba: Vse viire in literaturo bom navedel, ko bo celotna razprava končana.

Naročnikom!

Z odlokom Pokrajinske uprave št. 278/1 z dne 11. julija 1944 se nadaljnje izdajanje „Kmetovalca“ ukine. — Naročniki, ki so plačali celoletno naročnino, lahko dvignejo preostanek naročnine v Upravi lista.

UPRAVA.

BARVE, LAKE, KIT

ter vse v to stroko spadajoče blago prvovrstne kakovosti po solidnih cenah in točni postrežbi najugodnejše kupite pri domačem podjetju

OLJE,
BARVE
IN LAKI

FRANJO MEDIČ
V LJUBLJANI

USTANOVLJENO 1828

J. Blasnika nasl.

UNIVERZITETNA TISKARNA
litografija - offseftisk - kartonaža
založništvo Velike pratike
vrečice za semena

Ljubljana, Breg 10-12

Najstarejši grafični zavod v Ljubljani
izvršuje vse tiskovine solidno in poceni

**MESTNA HRANILNICA
LJUBLJANSKA**

Sodno depozitni oddelek, hranilniki, tekoči računi.

PUPILARNO VARNA!

Izplačuje „A vista vloge“ vsak čas, „navadne“ in vezahe po uredbi.

Za vse vloge in obveze hranilnice jamči

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

ŠPEDICIJA

TURKPROSTO JAVNO
SKLADIŠČE

LJUBLJANA
prevzema

Ocarinjenje

uvoznih in izvoznih pošilk in to hitro, skrbno in po najnižji tarifi. Revizija pravilnosti zaračunavanja carine in vse informacije brezplačno

Prevažanje

vsakovrstnega blaga, kuriva, strojev, selitve v Ljubljani in izven Ljubljane z vozovi in avtomobili in to hitro ter po nizki ceni

Vskladiščenje

raznega blaga, kakor tudi poljšitva v lastnem, mestne trošarine in uvoznine prostem JAVNEM SKLADIŠČU Oskrba in kaso-, ovzetij

„SLAVIJA“

ZAVAROVALNA BANKA V LJUBLJANI

ZAVAROVANJA: požar, vlom, šipe, nesreče na potovanju, zakonita odgovornost, transport, razna zavarovanja avtomobilov, na življenje, posmrtnine i. t. d., prevzame po ugodnih pogojih

CENTRALA V LJUBLJANI

LASTNO POSLOPJE -- GAJEVA 2

Telefon št. 21-75, 21-76, 21-77

Zaupajte domačemu zavodu!

**Kmetijski hranilni
in posojilni dom**

zadr. z neom. j.

v Ljubljani, Tavčarjeva ulica 1

Telefon št. 28-47. — Brzjavni: »Kmetijski dom«. — Račun pošt. hran. 14.257. Račun pri Narodni banki

SPREJEMA VLOGE na knjižice in žiro račune

Za vse vloge nudi popolno varnost. Otvorja tekoče račune. Eskontuje menice. Daje kratkoročna posojila. Izvršuje vse ostale denarne posle.

ARBORIN
CEPILNA SMOLA
SANEOLIN
SANOFORM

priznana razkuževalna sredstva za dom, vrt in hlev proizvaja

„CHEMOTECNA“

DRUŽBA Z O. Z.

LJUBLJANA, MESTNI TRG št. 10

Erscheint zweimonatlich. — Preis jährlich Lir 24.— — Ein Blatt Lir 5.— — Schriftleitung und Verwaltung in Laibach, Novi trg Nr. 3 — Für die Schriftleitung verantwortlich: Ing. Bogdan Ferlinec, Direktor, Laibach, Škrabčeva 6 — Für die Landwirtschaftsgesellschaft: Ivan Pucelj, Minister in R. und Besitzer, Laibach — Druckerei: Narodna tiskarna A. G. in Laibach, verantwortlich: Ivan Jeran, Direktor, Laibach, Aleševčeva 6. — Uredništvo in upravnništvo v Ljubljani, Novi trg 3 — Za uredništvo odgovarja: Ing. Bogdan Ferlinec, ravnatelj, Ljubljana, Škrabčeva 6 — Izdajatelj za Kmetijsko družbo: Ivan Pucelj, minister v p. in posestnik, Ljubljana — Tisk Narodne tiskarne d. d. v Ljubljani, odgovoren: Ivan Jeran, ravnatelj, Ljubljana, Aleševčeva 6

